

Koliko su institucije bitne za ekonomski rast i evropske integracije - Primjer tranzicijskih zemalja i BiH?

Adnan Efendić

	DRŽAVNA VLADA BIH	
	FBIH - ENTITET	RS - ENTITET
	KANTONI	DISTRIKT BRCKO
	OPCINE	OPCINE
SADRŽAJ		
1. Uvod		2
2. Institucije i ekonomske performanse		3
2.1. Kako institucije utječu na ekonomske rezultate zemlje		3
2.2. Kako mjerimo kvalitet institucija		5
3. Institucije i ekonomske performanse u tranzicijskim zemljama		6
3.1. Institucije i ekonomske performanse u tranzicijskim zemljama - pregled		6
3.2. Empirijska analiza - institucije i ekonomske performanse		9
3.3. Empirijska analiza - institucije i proces evropskih integracija		11
4. Institucije i ekonomske performanse u BiH		13
4.1. Makroekonomske performanse BiH		13
4.2. Empirijska analiza institucija u BiH		14
5. Zaključci i policy implikacije		21
6. Literatura		23
7. Prilozi (Appendix)		26

Sažetak

Glavni zaključak studije jeste da su institucije u tranzicijskim ekonomijama bitan faktor koji u velikoj mjeri determinira razlike u ekonomskim performansama ovih zemalja.

Prema rezultatima koje smo dobili u empirijskom modelu, povećanje kvaliteta institucija za jedan posto povezano je sa povećanjem rasta GDP-a po stanovniku za oko jedan posto.

Rezultati koje smo dobili također sugeriraju da je kvalitet državnih institucija bio važna determinanta u napretku tranzicijskih zemalja prema punopravnom članstvu u Evropsku uniju. Kako je efikasnost institucija u BiH ispod tranzicijskog prosjeka, posebno ispod prosjeka EU tranzicijskih zemalja i kandidata za članstvo, Bosna i Hercegovina teško da može računati na značajniji napredak na polju evropskih integracija ukoliko ne unaprijedi efikasnost svojih institucija. U empirijskoj sekciji studije dobili smo rezultate koji sugeriraju da BiH može „očekivati“ (s većom vjerovatnošćom) članstvo u EU u srednjem roku ukoliko unaprijedi efikasnost institucija za oko pet posto godišnje. Ukoliko napredak u efikasnosti institucija ostane manje-više na istoj razini kao i do sada (posljednje tri godine rast efikasnosti iznosio je ispod dva posto godišnje u prosjeku), integrisanje prema Evropskoj uniji moglo bi trajati mnogo duže. Konačno, analiza „institucija relevantnih za ekonomske performanse“ u BiH sugerira da su najefikasnije institucije u BiH institucije relevantne za makroekonomsku stabilnost - Centralna banka BiH i fiskalne institucije. Najmanje efikasne institucije jesu institucije odgovorne za zaštitu vlasničkih prava, regulatorne institucije i institucije za rješavanje (poslovnog) konflikta. Drugim riječima, nalazi dobijeni za BiH sugeriraju da je efikasnost ne-ekonomskih institucija (relevantnih za ekonomski sistem) problematičnija nego što je efikasnost samih ekonomskih institucija.

Ovom prilikom želimo se toplo zahvatiti FOD BiH i osoblju Fonda što su podržali ovo istraživanje. Također, zahvaljujemo se za korisne komentare i podršku od strane prof. Leslie A. Pall, prof. Geoff Pugh i prof. Nick Adnett. Hvala i svima ostalim koji su pomogli izradu ove studije.

Adnan Efendić

rođen je 04.01.1978. godine u Zavidovićima. Ekonomski fakultet u Sarajevu završio nadprosječnim rezultatom te je nagrađivan kao jedan od najboljih studenata Fakulteta i studenata humanističkih nauka u BiH. Magistrirao na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu 2004. godine. Njegov naučno-istraživački rad obuhvata oblasti Makroekonomije, Ekonomije Evrope i Institucionalne ekonomije. Usavršavao se na više evropskih univerziteta, objavio je 19 radova u domaćim i stranim publikacijama, učestvovao sa prilogom na 7 međunarodnih konferencija. Trenutno je u fazi izrade doktorata iz oblasti Institucionalne ekonomije na Staffordshire University u Velikoj Britaniji. Radi kao viši asistent na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu.

1. Uvod

Strateški cilj Bosne i Hercegovine jeste integrisanje u jednu od najvećih supranacionalnih integracija danas – Evropsku uniju i čini se da je konsenzus oko „Evropske budućnosti“ u ovoj zemlji postignut. Ipak, još mnoga pitanja ostaju otvorena i mnoge poteškoće moraju biti uklonjene kako bi se najzad postignula potpuna integracija u EU. Bosna i Hercegovina trenutno prolazi kroz fazu „stabilizacije i pridruživanja“, proces koji bi dodatno trebao podržati napredak BiH prema punopravnom članstvu u EU. Potpisivanjem sporazuma o Stabilizaciji i pridruživanju (SSP) BiH bi trebala ući u ugovorne odnose sa EU. Nažalost, pozicija BiH na putu evropskih integracija ne može biti ocijenjena kao zadovoljavajuća, najmanje iz dva razloga. Kao prvo, BiH je jedina zemlja u regiji koja još uvijek nije potpisala SSP sporazum (april 2008. godine). I kao drugo, ukoliko poredimo poziciju i brzinu napretka BiH sa drugim zemljama u regionu, čini se da BiH počinje da zaostaje u evropskim integracijama. Konačno, ekonomski napredak ove zemlje ne može biti ocijenjen kao zadovoljavajući. Zvanična nezaposlenost se kreće na razini od preko 40 %, GDP je još uvijek negdje oko 70 % predratnog nivoa, spoljnotrgovinski deficit je oko 50 % GDP-a, što čini ovu zemlju uvožno ovisnom, dok u isto vrijeme oko 50 % domaćih kompanija ne koriste instalirane kapacitete u cjelosti. Troškovi pokretanja i zatvaranja biznisa stavljaju ovu zemlje na samo dno svjetske ljestvice prema izvještajima Svjetske banke - World Bank doing business report (2004-2007).

Postoji mnogo razloga za ovakvu poziciju BiH. Ne podcjenjujuću druge determinante i faktore, smatramo da je posebno bitan aspekt za ostvarivanje uspjeha na polju evropskih integracija i ekonomskog razvoja efikasan institucionalni okvir zemlje. Ovo može naročito da vrijedi za BiH imajući u vidu „unikatan“ institucionalni aranžman i potencijalne konsekvence za ekonomske performanse i evropske integracije - što je glavni fokus ove studije.

Rezultati empirijskih ekonomskih analiza kao i savremena teorijska istraživanja generalno sugeriraju da je institucionalni okvir važan faktor koji determinira ekonomske performanse, jednako kao i uspjeh na polju evropskih integracija (Chousa et al., 2005). Nažalost, veoma je malo dostupno istraživanja iz ove oblasti za tranzicijske zemlje (u poređenju sa istraživanjima dostupnim za razvijene i zemlje u razvoju).

Postojeći institucionalni okviru u BiH veoma je kompleksan i glomazan, shodno tome veoma mnogo košta, kreira preklapajuće nadležnosti i karakteriziran je općenitim nedostatkom harmonizacije. Kompleksnost i upitna efikasnost BiH institucionalnog okvira prepoznata je u skorije vrijeme, ali primarno kao političko pitanje, dok konsekvence za ekonomski razvoj i evropske integracije tek treba da se istraže. Ova policy studija će pokušati dati odgovore o značaju institucija za ekonomske performanse i evropske integracije, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. U svakom slučaju, kako bismo dobili što objektivnije rezultate, istraživanje će obuhvatiti uzorak tranzicijskih zemalja u cjelosti s tim da ćemo analizirati i relevantne podgrupe tranzicijskih zemalja u kontekstu teme (tj. EU-tranzicijske zemlje, EU-kandidate i SAP zemlje).

Osnovni ciljevi istraživanja su slijedeći:

- a. Istražiti efekat institucija na ekonomske performanse sa posebnim osvrtom na BiH u kontekstu tranzicijskih zemalja;
- b. Analizirati utjecaj institucija na EU integracije za relevantne tranzicijske zemlje i Bosnu i Hercegovinu;
- c. Dobijene zaključke istraživanja formulirati u policy preporuke.

Struktura policy studije je slijedeća: Nakon uvodnog dijela, sekcija 2 će informirati čitaoca o ekonomskoj teoriji koja tretira utjecaj institucija na ekonomske performanse. Imajući u vidu činjenicu da je institucionalna ekonomija relativno nova oblast u ekonomskim istraživanjima, analizirat ćemo kako se mjeri efikasnost/kvalitet institucija i na koji način se institucije istražuju u empirijskim radovima. Sekcija 3 počinje sa kratkim osvrtom na institucije i ekonomske performanse zemalja u tranziciji. Glavni zadatak ove sekcije jeste dobijanje preliminarnih saznanja o efikasnosti institucija i potencijalnim efektima na ekonomije tranzicijskih zemalja. Sekcije 3.1 i 3.2 uključuju empirijsko-ekonometrijska istraživanja koja bi trebala da kvantificiraju međuodnos institucija, ekonomskih performansi i evropskih integracija. Ekonometrijska analiza biće bazirana na dinamičkom Panel modelu i Logit (panel) modelu i pokrit će razdoblje od oko jedne decenije. Sekcija 4 fokusirana je na Bosnu i Hercegovinu gdje ćemo analizirati makroekonomske pokazatelje ove zemlje, institucionalni okvir i konsekvence na ekonomske performanse. Planiramo koristiti relevantne institucionalne indekse i rezultate lokalnih istraživanja kako bismo istražili efikasnost pojedinih institucija u BiH značajnih za ekonomske performanse i evropske integracije. Sekcije 5, 6 i 7 uključuju zaključke i policy implikacije studije, literaturu i priloge prema navedenom redoslijedu.

2. Institucije i ekonomske performanse

2.1. Kako institucije utječu na ekonomske rezultate zemlje

U nastojanju da objasne razlike u ekonomskim performansama pojedinih zemalja, ekonomisti su u prošlosti uglavnom bili fokusirani na razlike u kvantitetu i kvalitetu fizičkog i/ili ljudskog kapitala i tehnološkog progressa. Međutim, iskustva proizišla iz posljednjih finansijskih kriza u svijetu i tranzicijskog perioda koji se javlja krajem dvadesetog stoljeća pokazuju da standardni ekonomski faktori nisu dovoljni da obezbijede željeni životni standard ukoliko u zemlji ne postoje efikasne institucije (Eicher and Garcia-Penalosa, 2006).

Šta je to institucija – pitanje je koje se najprije nameće. Dobitnik nobelove nagrade iz ekonomije i glavni predstavnik institucionalne ekonomije - Douglas North (1990) - objašnjava da su „institucije ljudski oblikovana pravila ponašanja koja uobličavaju interakciju među ljudima“. Kao takve, institucije se sastoje od formalnih institucija (zakoni, propisi i ustavi), neformalnih institucija (razne nepisane norme ponašanja) i procesa implementacije institucija. Interakcija formalnih i neformalnih institucija i mehanizma implementacije definira kakva će biti pokretačka inicijativa u jednom društvu. Druga definicija, koja je veoma jednostavna ali dosta često upotrebljavana od strane ekonomista, jeste da su „institucije pravila igre u društvu“ (North, 1990). Prema ovoj definiciji, institucije obezbjeđuju „pravila igre“ i kao takve utječu na reduciranje rizika i nesigurnosti u procesu donošenja odluka. Shodno tome, bilo koja organizirana ljudska aktivnost trebala bi imati koristi od institucija koje obezbjeđuju „pravila igre“.

Pitanja koja se zatim nameću jesu: Ko su to „igrači“ u „pravilima igre“?; Ko je uključen u proces implementacije institucija?; Ko poduzima akciju?; Ko uživa koristi koje nose sa sobom institucije? „Igrači“ su organizacije (npr. organizacije države, tržišta, firme) koje se najčešće definiraju kao skupine ljudi udružene radi ostvarivanja nekog zajedničkog cilja (North, 1990). I dok institucije kreiraju okvir djelovanja, akcije se poduzimaju od strane organizacija (Brett, 1995). Organizacije su u stvari „interesne grupe“ (Harris et al., 2000) koje egzistiraju unutar institucionalnog okvira u cilju ostvarenja koristi od institucija (North, 1990). Prethodna diskusija ukazuje

na činjenicu da institucije ne mogu egzistirati u praksi bez „baznih“ (državnih) organizacija i da se u stvari institucije i organizacije međusobno isprepleću (Furobotn and Richter, 2005). Ovakva međusobna isprepletenost jeste jedan od osnovnih razloga da se u svakodnevnom životu, čak i u akademskom dijalogu, termin institucije koristi za referiranje na organizacije (naročito državne organizacije). U našoj analizi posmatrat ćemo efekte formalnih institucija (državne formalne institucije i organizacije) na ekonomske performanse u tranzicijskim ekonomijama i BiH. Definicija koju preferiramo jeste da institucije obuhvataju pravila, organizacije i karakteristike implementacije (WB, 2002).

Institucije za ekonomiju su bitne iz razloga što stvaraju troškove u novcu (plaćanja poput poreza) ali i oportunitetne troškove (npr. troškove vremenskih procedura, nedostatka implementacije institucija, i sl.) za poslovni sektor i društvo u cjelini. Ovi troškovi, poznati kao transakcijski troškovi – jesu „troškovi funkcioniranja ekonomskog sistema“ (Arrow, 1969) i razlikuju se u velikoj mjeri između zemalja (neke primjere ćemo prezentirati u studiji). Shodno tome, institucije također mogu biti definirane kao tijela zadužena za reduciranje transakcijskih troškova kod aktivnosti koje uključuju interakciju među ljudima (Harriss et al., 1995; Nelson, 2005). Transakcijski troškovi pojavljuju se u realnoj ekonomiji iz razloga što transakcijski troškove crpe realne resurse čija vrijednost treba biti uzeta u kalkulacije (Olson, 1996; North, 1990; Furobotn and Richter, 2005). Kao dobar primjer možemo navesti slijedeću ilustraciju: U 2007. godini troškovi sklapanja ugovora u BiH bili su oko 38,4 % dohotka po stanovniku dok je u OECD zemljama prosječan trošak iznosio 17,7 % dohotka po stanovniku (IBRD/World Bank, 2007). Očigledno, poduzetnici koji su rezidenti BiH u poređenju sa onim iz OECD zemalja suočeni su sa mnogo višim transakcijskim troškovima kada je u pitanju sklapanje i implementacija ugovora, shodno tome, viši su i ukupni troškovi proizvodnje. Alternativno stanje može biti takvo da se izbjegava ugovoranje što opet reducira efikasnost donošenja ekonomskih odluka. I kao konsekvencu imamo situaciju da, na primjer, proizvođači iz BiH, iako mogu imati istu efikasnost kao oni u OECD zemljama, zbog viših transakcijskih troškova institucija, u krajnjem ishodu imaju lošije ekonomske rezultate, što se odražava i na lošije ekonomske performanse u zemlji.

Razvijamo li ovu analizu dalje, institucije nisu statične nego su dinamične kategorije, one evoluiraju vremenom i moguće je indentificirati mnogo razloga za promjene u institucijama. Na primjer, postojeće organizacije u zemlji determiniraju institucionalne promjene, političke snage su često uključene u dinamičke procese institucija, ekonomska realnost ponekad izaziva promjene institucija, *outsideri* također mogu da utječu na izmjene u institucijama jedne zemlje, nekad se kompletan institucionalni okvir jedne zemlje mijenja kao što je bio upravo slučaj sa tranzicijskim zemljama, i konačno, revolucije i ratovi također su uzroci promjena institucija - takozvanih „diskontinuitetnih institucionalnih promjena“ (North, 89; 1990). U skoroj prošlosti imamo upravo primjer ovakvih promjena u Bosni i Hercegovini, zemlji koja je u našem osnovnom fokusu.

Institucije u praksi mogu biti neefikasne ukoliko ne postoji adekvatna implementacija od strane države (Eggertson, 1996; Lane and Rohner, 2004). Problem implementacije institucija posebno je interesantan za tranzicijske zemlje koje su promijenile svoje institucije praktično preko noći. Efikasnost u implementaciji institucija koje su nastale na ovaj način ne može biti apriori pretpostavljena, posebno zbog toga što je sveukupna efikasnost institucija u velikoj mjeri određena upravo dijelom koji se tiče implementacije. Bez adekvatne implementacije institucija, veza između institucija i tržišta je slaba, transakcijski troškovi su visoki, a ukupna efikasnost ekonomskog sistema može biti umanjena.

Prethodna diskusija implicira da su institucije bitne za ekonomski razvoj zemlje jer sadrže „pravila igre“ kao i zbog toga što determiniraju visinu transakcijskih troškova, a što je opet povezano sa donošenjem ekonomskih odluka. Vidjeli smo također da institucije nisu statične nego su dinamične kategorije i da bi evolucija institucija trebala ići u pravcu snižavanja transakcijskih troškova. Ovo je posebno bitno za tranzicijske zemlje i Bosnu i Hercegovinu, zemlje koje su ustanovile institucionalni okvir praktično preko noći. Kao što dva nobelovca institucionalne ekonomije argumentiraju (Coase, 1992; North, 1995), institucionalna analiza posebno je bitna za tranzicijske zemlje, što samo po sebi daje značaj ovoj studiji.

2.2. Kako mjerimo kvalitet institucija

Kada razmišljamo o institucijama i efektima na (nacionalnu) ekonomiju i proces evropskih integracija, važno metodološko pitanje jeste kako da kvantificiramo kvalitet institucija. Većina postojećih istraživanja bazirana je na institucionalnim indeksima koji mjere strukturne reforme i institucionalnu efikasnost (Knack and Keefer, 1995; Hall and Jones, 1999; Sachs, 2001; Rodrik et al., 2002; Acemoglu et al., 2002; Assane and Grammy, 2003; Gwartney et al., 2004; Redek and Susjan, 2005; Eicher and Schreiber, 2007). Upotrebom indeksa poput EBRD tranzicijskog indeksa, Indeksa ekonomske slobode i drugih sličnih indeksa, autori analiziraju kvalitet institucionalnog okvira. Regresije koje kontroliraju ekonomski rast preko ovakvih agregiranih indeksa sugeriraju važne empirijske regularnosti i uglavnom objašnjavaju veliki procenat ekonomskog rasta (Shirley, 2003). S obzirom na činjenicu da su ovi indeksi uglavnom konstruirani od podkomponenti koje mjere posebna institucionalna područja, oni ujedno omogućavaju preciznije analize pojedinih institucionalnih oblasti, poput vlasničkih prava, vladavine prava, korupcije, efikasnosti pravosuđa, i td.

Posmatramo li empirijska istraživanja iz ove oblasti za tranzicijske zemlje, apsolutna većina istraživanja bazirana je na EBRD tranzicijskim indeksima (kao u Havrylyshyn et al., 1998; Raiser et al., 2000; Havrylyshyn et al., 2000; Sachs, 2001; Eicher and Schreiber, 2007). U našem istraživanju također ćemo slijediti praksu većine autora i analizirati efikasnost institucija koristeći institucionalne komponente EBRD indeksa. Naime, koristeći sub-komponente EBRD indeksa (osam institucionalnih komponenti kao u Eicher and Schreiber, 2007) konstruirat ćemo varijablu koja će reprezentirati institucije. Sličan je pristup korišten i od strane drugih autora, ali uglavnom sa manje sub-komponenti, kao kod Havrylyshyn et al., 1997; Havrylyshyn et al., 2000; Raiser et al., 2000; Sachs, 2001. U svakom slučaju, kako bismo što dublje analizirali neke institucionalne karakteristike posebno za BiH, dodatno ćemo pratiti the Heritage Foundation (HFI) i the Nations in Transition (NIT) institucionalne indekse, kao i the Governance Indicators (GI). Struktura navedenih indeksa kratko je prezentirana u Appendixu 1.¹

Drugi pristup kvantificiranja institucija koji smo identificirali u literaturi jeste da neki autori (Brunetti et al., 1997) koriste postojeća istraživanja i upitnike (npr. The World Bank and EBRD Business Environment and Enterprise Performance Survey) te konstruiraju vlastite indekse upotrebom relevantnih pitanja iz upitnika. Ovako specificirano orijentisani upitnici omogućavaju istraživačima da urade detaljniju analizu institucionalnih karakteristika za posebne slučajeve i/ili zemlje, bazirano na lokalnom znanju, historiji, kulturnoj ili nekoj drugoj pozadini. Za potrebe naše analize institucija BiH planiramo analizirati relevantna pitanja iz EWS UNPD surveys (2007) kako bismo obezbijedili više inputa o efikasnosti pojedinih institucija i organizacija relevantnih za ekonomske performanse ove zemlje.

¹ Appendix je engleski termin za Prilog kojeg ćemo koristiti u studiji

3. Institucije i ekonomske performanse u tranzicijskim zemljama

3.1. Institucije i ekonomske performanse u tranzicijskim zemljama - pregled

Proces transformacije od centralno-planskih do tržišno orijentiranih ekonomija u tranzicijskim zemljama počeo je prije skoro dvije decenije. Uprkos činjenici da su početne reforme bile dosta slične za sve zemlje, kasniji uspjeh u procesu tranzicije varirao je od slučaja do slučaja. Većina tranzicijskih istraživanja nudi odgovore na uspjeh tranzicijskih zemalja u ovom procesu preko tri faktora: stepen i brzina ostvarene makroekonomske stabilizacije, incijalni uslovi i strukturne reforme. U novije vrijeme, četvrti faktor dobio je posebnu pažnju – kvalitet institucija (Havrylyshyn, 2000).

Na samom početku tranzicije mnoge institucije su "kolapsirale". Razvoj institucija koje podržavaju tržište i privatno poduzetništvo u kasnijim fazama je odredio velikim dijelom sveukupne ekonomske performanse tranzicijskih zemalja. Sigurno da je bilo „veoma zahtjevno“ za tranzicijske zemlje podignuti tržišne institucije preko noći na „ostacima socijalističkih institucija“ koje nisu mogle biti upotrijebljene kao temelj za novi kapitalistički sistem. Ono šta se u stvari dešavalo u praksi jeste da je izgradnja kapitalističkog sistema u ovim zemljama bila također izgradnja novog institucionalnog okvira (Redek and Susjan, 2005).

Postoji nekoliko empirijskih studija koje analiziraju vezu između institucija i ekonomskih performansi u tranzicijskim zemljama. Institucije su bile u glavnom fokusu istraživanja rađenog od strane Brunetti et al. (1997). Njihovi rezultati sugeriraju da je institucionalni okvir važna determinanta u objašnjenju različitih nivoa ekonomskog outputa između tranzicijskih zemalja kao i različitog uspjeha u privlačenju direktnih stranih investicija. Assane and Grammy (2003) tvrde da je kvalitet institucija veoma važna determinanta za ekonomski rast tranzicijskih zemalja. Njihov model sugerira da „dobre“ institucije pomažu zemljama da rastu brže. Chousa et al. (2005) analizirali su utjecaj institucija u tranziciji na ekonomske performanse i „atraktivnost“ zemlje za članstvo u EU. Njihovo istraživanje potvrđuje hipotezu da demokratske institucije i vladavina prava kreiraju inicijativu za ekonomski rast u zemljama tranzicije. Šta više, njihovi rezultati također sugeriraju signifikantnu vezu (model objašnjava oko 73 % varijacija) između efikasnosti institucija i uspjeha na polju evropskih integracija. Redek and Susjan (2005) također potvrđuju svojim istraživanjem da su kvalitet institucija i brzina reformi važan faktor koji objašnjava razlike u ekonomskom uspjehu tranzicijskih zemalja. Konačno, Eicher and Schreiber (2007) u svom istraživanju tvrde da institucije u tranzicijskim zemljama značajno utječu na ekonomski rast. Interesantno je da samo posljednje pomenuto istraživanje uključuje u svom empirijskom uzorku BiH, ali ne nudi nikakva posebna pojašnjenja za ovu zemlju, što samim tim naglašava potrebu za istraživanjima koje će uključiti BiH u modeliranje.

Prvi korak u našoj analizi jeste pregled (makro)ekonomskih performansi ovih zemalja nakon dvije decenije tranzicije. Pošto su neke tranzicijske zemlje u međuvremenu postigle punopravno članstvo u EU, analizirat ćemo tranzicijske zemlje u cjelosti, ali i pojedine poduzorke relevantne za analizu.

Tabela 1:
GDP po stanovniku
za razdoblje 1992-2006

	Broj obzervacija	Prosjek	Standardna devijacija	Minimum	Maximum
Sve tranzicijske zemlje	414	2.640,9	2.971,4	51,6	18.582,3
EU tranzicijske	148	4.992,4	3.544,9	520,1	18.582,3
Balkanske zemlje	74	2.533,9	1.804,4	189,1	9.582,0
Ostale tranzicijske zemlje	192	869,4	854,9	51,5	5.312,0
BiH	11	1.730,8	712,4	818,7	2.991,0
Izvor: EBRD, 2007 i kalkulacije autora					

Kao što se može vidjeti u Tabeli 1, tranzicijske zemlje karakterizira varijacija GDP-a po stanovniku, samim tim i životnog standarda. Dok je prosječna visina GDP-a po stanovniku u devet tranzicijskih zemalja, sada članica EU, oko 5.000 \$, sa maksimalnom vrijednošću od 18.000 \$, u zemljama Balkana prosječna vrijednost GDP-a po stanovniku iznosi 3.500 \$ sa maksimalnom vrijednošću od oko 5.300 \$. Podaci za ovaj indikator čak su i lošiji za ostale tranzicijske zemlje koje ne pripadaju Balkanskoj grupi zemalja. Prosječna vrijednost GDP-a po stanovniku za BiH iznosi 1.730 \$ dok je maksimalna vrijednost ostvarena u posljednjoj godini za koje imamo podatke, u 2006. godini, i iznosi oko 3.000 \$. Ovakva vrijednost GDP-a po stanovniku znači da je ovaj indikator u BiH skoro tri puta manji nego prosjek EU tranzicijskih zemalja, i značajno manji od prosjeka Balkanskih zemalja. Drugim riječima, makroekonomske performanse BiH posmatrane preko GDP-a po stanovniku daleko su od zadovoljavajuće razine poredeći sa drugim „relevantnim“ tranzicijskim zemljama.

S obzirom na činjenicu da smo primarno zainteresirani kako institucije u tranzicijskim zemljama i BiH utječu na ekonomske performanse, nastavice naše istraživanje kroz analizu koeficijenata korelacije između ovih varijabli. Jednostavna matrica koeficijenata korelacije između izabranih institucionalnih indeksa i našeg indikatora za makroekonomske performanse ovih zemalja (tj. GDP-a po stanovniku) sugerira na prisustvo visoke koreliranosti varijabli.

(178 obzervacija)	GDP po stanovniku
EBRD indeks	0,6592
HF indeks	0,5424
NIT indeks	-0,7275

Izvor: EBRD, 2007; the Heritage Foundation and the Wall Street Journal, 2007; the Fraser Institute, 2007; i kalkulacije autora

Tabela 2:
Koeficijenti korelacije između
institucionalnih indeksa i
GDP-a po stanovniku

Koeficijenti korelacije variraju od indeksa do indeksa u intervalu od 0,54 do 0,72 indicirajući prilično visoku razinu koreliranosti između posmatranih varijabli, tj. GDP-a po stanovniku i institucija tranzicijskih zemalja. U svakom slučaju, najvišu razinu korelacije imamo između the Nation in transition index (0,77), i ona je negativna (iz razloga što niža vrijednost indeksa znači bolje institucije). EBRD indeks također pokazuje prilično visoku razinu koreliranosti od 0,66, dok treći indeks, the Heritage foundation index, ima vrijednost koeficijenta korelacije na razini od 0,54. Jednostavno kazano, sva tri indeksa pokazuju visoku koreliranost varijabli.

Pošto smo vidjeli da postoji korelacija između GDP-a po stanovniku i institucionalnih indeksa u tranzicijskim ekonomijama, naredni korak jeste da analiziramo kakva je korelacija ovih varijabli za pojedine tranzicijske zemlje. Rezultati koje smo dobili indiciraju da je u nekim slučajevima koreliranost između GDP-a po stanovniku i institucionalnih indeksa veoma visoka (kompletna lista zemalja sa koeficijentima korelacije dostupna je u Appendixu 2).

	ALBANIJA	BIH	HRVATSKA	MAKEDONIJA
<i>INSTITUCIONALNI INDEKSI</i>	GDP p/c	GDP p/c	GDP p/c	GDP p/c
EBRD indeks	0,7137	0,9503	0,9873	0,9592
HF indeks	0,9023	0,9030	0,5512	0,7681
NIT indeks	-0,9753	-0,9597	-0,3475	-0,9906

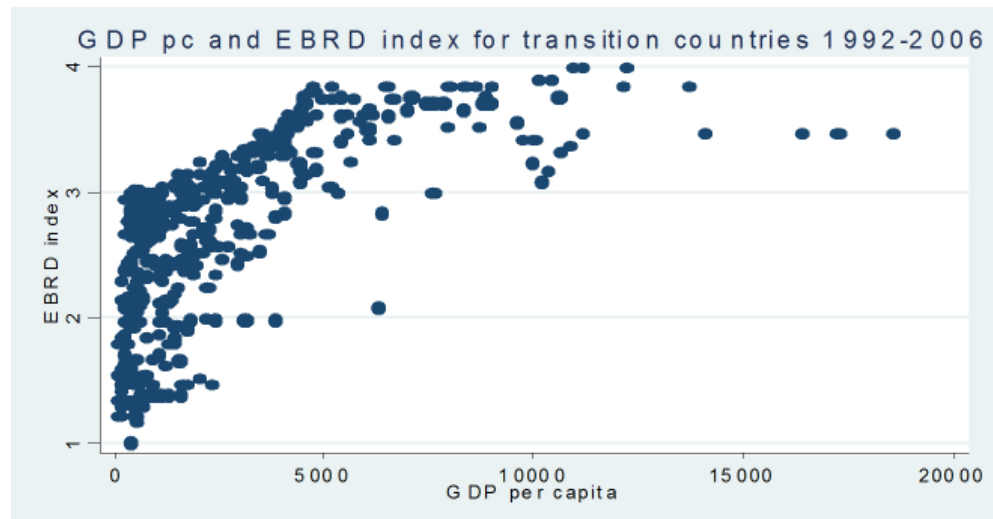
Izvor: EBRD, 2007; the Heritage Foundation and the Wall Street Journal, 2007; the Fraser Institute, 2007; i kalkulacije autora

Tabela 3:
Korelacija između institucio-
nalnih indeksa i GDP-a po
stanovniku za Albaniju, BiH,
Hrvatsku i Makedoniju.

Zanimljivo je da BiH ima skoro najviši koeficijent korelacije od svih tranzicijskih zemalja između varijable koja predstavlja makroekonomske performanse ove zemlje i kvaliteta institucija. Koeficijent korelacije viši je od 0,90 za sve tri institucionalna indeksa, sugerirajući jaku vezu između varijabli. Pored BiH, druge zemlje iz regije poput Hrvatske, Makedonije (EU zemlje kandidati) i Albanije (SAP zemlja), imaju također visoke koeficijente. Drugim riječima, moguće je da su institucije važna determinanta za ekonomske performanse ovih zemalja (tj. za razinu GDP-a po stanovniku), što ćemo dalje istraživati.

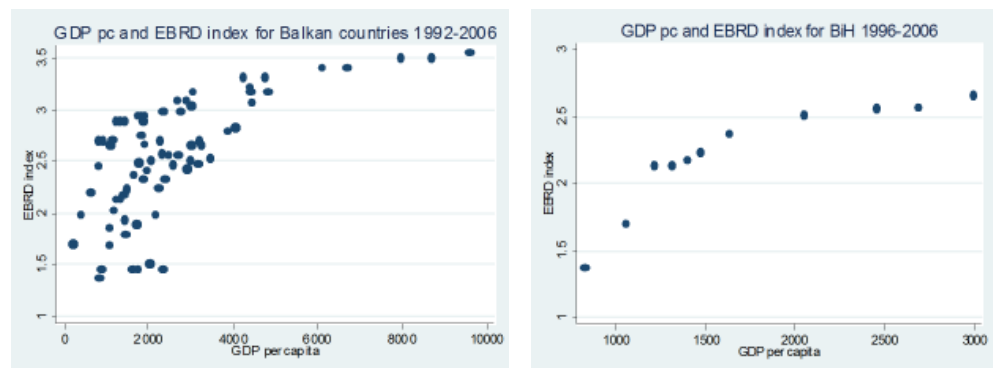
Nakon što smo vidjeli da postoji visoka korelirnost između GDP-a po stanovniku i institucija, analizu nastavljamo sa grafičkim prikazom GDP-a po stanovniku tranzicijskih zemalja za posmatrani period i EBRD institucionalnog indeksa. Grafikon 1 sugerira da, u prosjeku, što je viši institucionalni indeks, to je viši i GDP po stanovniku za tranzicijske zemlje. Situacija je skoro ista i za druga dva institucionalna indeksa koja posmatramo (Appendix 3).

Grafikon 1:
GDP p/c i EBRD institucionalni indeks za tranzicijske zemlje, 1992-2006

Ukoliko grafički prikažemo iste varijable za Balkanske zemlje i BiH, rezultati su ponovo prilično slični sugerirajući stabilnu vezu između sva tri uzorka. Drugim riječima, što je viši institucionalni indeks ili kvalitet institucija, to je viša i vrijednost GDP-a po stanovniku.

Grafikon 2:
GDP p/c i EBRD institucionalni indeks za Balkanske zemlje i BiH, 1992-2006

U našoj preliminarnoj analizi veze između kvaliteta institucija i makroekonomskih performansi tranzicijskih zemalja, dobili smo indikacije izuzetno jake veze između varijabli od interesa. Shodno tome, u našem modeliranju ćemo probati kvantificirati ove veze za tranzicijske zemlje, kao i pronaći odgovor na pitanje koliko je stabilan ovaj link.

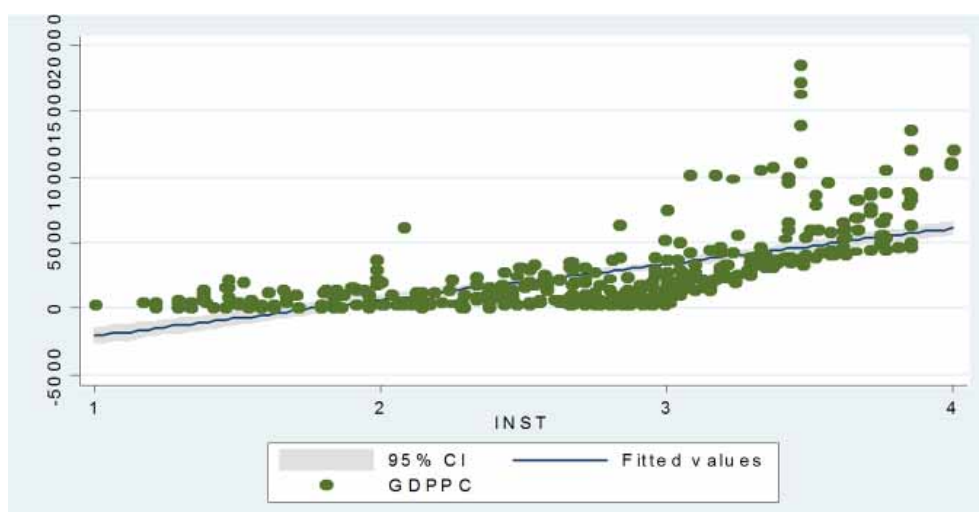

3.2. Empirijska analiza - institucije i ekonomske performanse

Za početak naše ekonometrijske analize odnosa između institucija i ekonomskih performansi, estimiraćemo jednostavnu regresiju između GDP-a po stanovniku i institucija. Ovo naravno nije potpuna specifikacija modela, nego samo početna regresija koja će nam dati preliminarne kvantitativne indikacije koliko su institucije bitne za objašnjenje ekonomskih performansi u tranzicijskim zemljama. Kao aproksimaciju za institucije koristimo EBRD institucionalni indeks², dok su regresije za druga dva institucionalna indeksa dostupne u Appendixu 4.

² Komponente ovog indeksa su detaljno pojašnjenje u Eicher and Schreiber (2007).

Naredni grafikon daje vizualni prikaz estimirane regresije koji pokazuje da je viši nivo ekonomske razvijenosti povezan sa višim kvalitetom institucija.

Grafikon 3:
Regresiona linija za tranzicijske zemlje sa EBRD institucionalnim indeksom

Kao što možemo primijetiti iz rezultata regresije dostupnih u Appendixu 4, naša varijabla od interesa je statistički signifikantna na najvišoj razini signifikantnosti. Rezultati koje smo dobili sugeriraju da institucije utječu na ekonomske performanse zemalja u tranziciji. Ovdje se radi o tzv. Lin-Log modelu (tj. modelu gdje je zavisna linearna varijabla dok je nezavisna varijabla u logaritamskoj formi), koji se interpretira na slijedeći način: procentualna promjena institucionalnog indeksa izaziva promjenu β_1 jedinica u GDP-u po stanovniku (gdje β_1 predstavlja estimirani koeficijent za institucionalni indeks). Shodno tome, jedan procenat napretka kod institucionalnog indeksa izaziva apsolutnu promjenu u GDP-u po stanovniku od $0.01 * (3.755,71) = 37,56$ \$. Na taj način bi poboljšanje kvaliteta ili efikasnosti institucija u tranzicijskim zemljama za 10 %, prema rezultatima modela, dovelo do povećanja GDP-a p/c u prosjeku za 376 \$.

Sada ćemo se pomjeriti prema sofisticiranijem modelu koji uzima u obzir i druge utjecaje na ekonomske performanse, uključujući i apliciranje naprednijeg ekonometrijskog modela (tj. dinamički panel model). Specifikaciju modela ćemo razvijati počev od istraživanja rađenog od strane Redek and Susjan (2005), koji su analizirali vezu institucija i ekonomskih performansi tranzicijskih zemalja ali u statičkom panel modelu. Njihovo istraživanje pokriva period 1995-2002, dok je naše istraživanje obuhvatilo šire razdoblje, 1992-2006. Kao varijablu koja će predstavljati institucionalnu efikasnost autori su koristili the Heritage foundation index, premda je to nešto rjeđi slučaj u empirijskim istraživanjima za tranzicijske zemlje. Institucije u našem modelu će biti predstavljene preko „institucionalnih komponenti“ EBRD indeksa. Pored toga, Redek and Susjan (2005) nisu u svom istraživanju obuhvatili BiH, što naše istraživanje zbog bolje dostupnosti podataka danas pokriva.

Specifikacija od koje kreću Redek and Susjan (2005) ima slijedeću formu:

$$GDPpc_{it} = \alpha_{it} + \beta \cdot INST_{it} + \chi \cdot INST_{it-1} + \delta \cdot INVESTM_{it} + BUDGET_{it} + INFL_{it} + FDI_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

Ova specifikacija modela jeste statički panel u kome je zavisna varijabla GDP po stanovniku; α_{it} je parametar (engl. „intercept“); $INST$ je proksi varijabla za institucije, uključujući efekat institucija u tekućem razdoblju ($INST_{it}$) i institucija iz prethodnog razdoblja ($INST_{it-1}$ -efekat jednu godinu nazad). Varijabla $INVESTM$ predstavlja domaće investicije kao procenat GDP-a; $BUDGET$ je razina budžetskog deficita kao procenat GDP-a; $INFL$ predstavlja stopu inflacije; FDI je priliv direktnih stranih investicija u zemlju kao procenat GDP-a; dok je ε_{it} rezidualna greška. Indeks „ i “ predstavlja zemlju „ i “ u vremenu „ t “. Rezultati koje smo dobili replicirajuću statički panel model razvijen od strane Redek and Susjan (2005) dostupni su u Apendixu 5. Rezultati dobijeni u ovom modelu sugeriraju na zaključak da je viši nivo kvaliteta institucija povezan sa boljim ekonomskim performansama. U svakom slučaju, naš model nećemo završiti sa ovom replikacijom, nego ćemo ga nastaviti razrađivati i poboljšavati. Tako naš model daje dodatni doprinos u odnosu na model Redek and Susjan (2005) u slijedećem:

1. Umjesto analize institucija iz tekuće i prethodne godine, mi pratimo promjenu u kvalitetu institucija tokom razdoblja od pet godina. Ovu izmjenu uradili smo zato da bismo dozvolili da efekat institucija na ekonomske performanse bude posmatran tokom vremena. Ovakav pristup se može sresti i u drugim istraživanjima, a za ovu priliku možemo pomenuti sličan empirijski rad od strane Gwartney et al. (2004).
2. Naš glavni doprinos u razradi statičkog modela jeste da estimiramo efekat promjene u kvalitetu institucija na ekonomske performanse u dinamičkom, a ne statičkom okruženju. To znači da ćemo u modelu omogućiti da trenutne ekonomske performanse neke tranzicijske zemlje budu pod utjecajem prošlih uspjeha na polju ekonomije, što je u stvari dobro poznata karakteristika procesa ekonomskog rasta. Naša analiza u stvari i pokazuje da je model razvijen od strane Redek and Susjan (2005) možda pogrešno specificiran i da mu nedostaje modeliranje dinamičkog aspekta ekonomskog rasta (vidi Appendix 6.1 za dodatne reference).
3. Naš model pokriva duže razdoblje i više tranzicijskih zemalja u uzorku. Rezultati koje smo dobili rađeni su u tzv. GMM dinamičkom panel modelu koji je razvijen od strane Arellano and Bover (1995) i Blundell and Bond (1998) i implementiran koristeći sintaksu *xtabond2* u STATA 9.2 (Roodman, 2006).

Kao što možemo vidjeti iz našeg dinamičkog modela (Appendix 6.1), naša varijabla od interesa ($INST5$) je statistički signifikantna i ima značajan efekat na ekonomske performanse tranzicijskih zemalja u uzorku. Drugačije kazano, institucije u tranzicijskim zemalja utječu na ostvarane ekonomske performanse. Dobijeni rezultati sugeriraju da poboljšanje kvaliteta institucija u modelu od 1 % za rezultat ima povećanje rasta GDP-a po stanovniku za skoro identičan procenat, tj. za oko 1 %. Ovi rezultati jasno pokazuju koliko je kvalitet institucija bitan faktor za ekonomski napredak tranzicijskih zemalja, i naravno BiH.

3.3. Empirijska analiza - institucije i proces evropskih integracija

Pošto mnoge tranzicijske zemlje posmatraju članstvo u Evropskoj uniji kao posljednju fazu procesa tranzicije (Mrak, 2000), u ovoj sekciji ćemo analizirati koliko su institucije bile, odnosno jesu, determinanta uspjeha neke tranzicijske zemlje na putu evropskih integracija. Znamo da su do sada bila dva proširenja Evropske unije koja su uključila tranzicijske zemlje, u 2004. i 2007. godini, nakon čega imamo 10 bivših tranzicijskih zemalja koje su danas članice Evropske unije. Da li su institucije bile važna determinanta u dobijanju članstva analiziraćemo kroz tzv. Logit panel model. Logit je ekonometrijski model koji se koristi za analizu binarnih varijabli koje mogu imati samo dvije vrijednosti, tj. 0 ili 1. U našem slučaju, 1 će biti zemlje članice EU a 0 će biti zemlje koje nisu članice EU, i to je zavisna varijabla u modelu. Kao nezavisne varijable, tj. varijable koje potencijalno objašnjavaju integrisanje u EU koristimo institucije i indikatore koji su bitni za ekonomski aspekt integrisanja zemlje u EU i/ili EMU. Tako dolazimo do specifikacije modela koja ima slijedeću formu:

$$EU_{it} = \alpha_{it} + \beta \cdot INST_{it} + \delta \cdot GDPPC_{it} + INFLAT_{it} + BUDGET_{it} + INTEREST_{it} + EXTDEBT_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

U modelu 3.2, varijabla *INST* predstavlja institucije, *GDPPC* je GDP po stanovniku, *INFLAT* je stopa inflacije dotične zemlje procijenjena preko GDP deflatora, *BUDGET* je razina budžetskog deficita izražena kao procenat GDP-a, *INTEREST* je visina kamatne stope na pozajmljene depozite; *EXTDEBT* je visina vanjskog duga izražena kao procenat GDP-a, α_{it} je parametar (engl. „intercept“), ε_{it} je rezidualna greška u modelu, dok „*i*“ predstavlja zemlju u vremenu „*t*“. Početni model je estimiran za razdoblje 2000-2006.

U prethodnoj panel analizi argumentirali smo da su institucije vjerovatno endogena varijabla u modelu zbog čega smo koristili dinamički panel model ali i efekat promjene u efikasnosti institucija tokom vremena. Isti princip ćemo primijeniti i u Logit modelu u smislu da ćemo pratiti efekat promjene kvaliteta institucija na EU integracije tokom vremena³. Rezultati dobijeni u modelu dostupni su u Appendixu 7.1.

Dobijeni rezultati sugeriraju da su institucije signifikantna varijabla u modelu i da imaju očekivani pozitivan efekat na EU integracije. Jednostavno kazano, rezultati ukazuju da efikasnost institucija jeste bila determinanta dobijanja članstva u Evropskoj uniji. Pored institucija, od svih drugih nezavisnih varijabli u modelu, rezultati pokazuju da je skoro najvažnije za članstvo bila razina GDP-a po stanovniku dotične zemlje⁴. Na taj način možemo identificirati dvije ključne varijable u modelu bitne za integrisanje u EU: institucije i GDP po stanovniku.

Nakon što smo dobili osnovne rezultate u modelu, možemo računati i vjerovatnoću za svaku pojedinu zemlju da postane članica Evropske unije koristeći indikatore te zemlje. Tako na primjer, ako uključimo u Logit model relevantne indikatore za Bosnu i Hercegovinu, model nam omogućava da dobijemo koja je vjerovatnoća za ovu zemlju da će sa takvim performansama postati članica Evropske unije. Shodno tome, računamo vjerovatnoće za Bosnu i Hercegovinu, zemlje kandidate za članstvo (Hrvatska i Makedonija) i Albaniju (SAP zemlja⁵). Prosjeci za svaku varijablu su kalkulirani i dostupni su u Appendixu 7.2, kao i tabela sa izračunatim vjerovatnoćama za relevantne zemlje.

Prema dobijenim rezultatima, Hrvatska kao zemlja kandidat za članstvo u našem modelu praktično imao vjerovatnoću 98 % da postane članica EU. S druge strane, Makedonija je mnogo dalje od Hrvatske sa kalkuliranom vjerovatnoćom od oko 30 %. Gotovo identične rezultate dobila je i Albanija.

³ Institucionalna varijabla je uključena sa 5 godina „lagg“-om

⁴ Varijabla koja predstavlja GDP po stanovniku je najbliža signifikantnosti od 10%

⁵ Dostupnost podataka za Srbiju i Crnu Goru nije dovoljna kako bi ove zemlje bile uključene u estimiranje

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, rezultati pokazuju da trenutno BiH ima vjerovatnoću od oko 1 % da postane članica EU, ukoliko posmatramo trenutne ekonomske karakteristike i institucionalne kvalitete ove zemlje. Nažalost, ovi rezultati nisu previše začuđujući. Posmatrajući pojedinačne varijable u modelu za BiH uočavamo da su najveći problemi upravo vezani za efikasnost institucija i razinu GDP-a po stanovniku.

Kako (na bazi dosadašnjeg iskustva) možemo predvidjeti rast GDP-a po stanovniku u BiH za (barem) razdoblje od 10 godina, onda možemo računati kako će se mijenjati vjerovatnoća za BiH da postane članica EU sa rastom GDP-a i institucionalnim promjenama. Analizirat ćemo tri scenarija za razdoblje 2006-2015. U prvom scenariju, GDP po stanovniku će nastaviti da raste po stopi od 6 % do 2015. godine dok će kvalitet domaćih institucija ostati na istoj razini. Rezultati za ovaj scenario pokazuju da je ponovo vjerovatnoća za BiH da postane članica EU 2015. godini negdje oko 1 %. Međutim, ako pretpostavimo da će u posmatranom razdoblju kvalitet institucija rasti barem 2 % godišnje, u 2015. godini BiH bi imala vjerovatnoću da postane članica EU kao danas Makedonija, tj. oko 30 %. Samo radi usporedbe, napredak u efikasnosti institucija BiH u posljednje tri godine u prosjeku iznosi 1,9 %. I konačno, optimistični treći scenario u kojem kvalitet institucija u BiH raste po stopi od 5 % godišnje u modelu doveo bi ovu zemlju u 2015. godini do vjerovatnoće koju ima Hrvatska danas, tj. vjerovatnoća za postajanje članicom EU bi iznosila 98 % (Appendix 8).

Prethodna diskusija sugerira koliko je bitan napredak u kvalitetu institucija BiH za buduće integriranje u Evropsku uniju. A kako efikasnost institucija u BiH trenutno ne raste oko 5 % godišnje, onda je teško računati, prema rezultatima modela, na EU članstvo u srednjem roku (npr. u 2015. godini). Evropska budućnost BiH sigurno je znatno determinirana sa efikasnošću njenih institucija, i ukoliko se ne dogode pozitivne promjene naprijed, BiH će nastaviti da zaostaje za drugim zemljama iz susjedstva.

I na kraju, u cilju da provjerimo objektivnost dobijenih rezultata model smo estimirali posmatrajući i efikasnost institucija u tekućem razdoblju u modelu, ali su dobijeni rezultati bili dosta slični (Appendix 9). Osim toga, budući da postoji velika vjerovatnoća da su institucije endogena varijabla, model smo estimirali prateći efekat promjene kvaliteta institucija za duže razdoblje od 5 godina (tj. 8 godina), ali su rezultati bili i dalje konzistentni. I na kraju, isključili smo iz modela sve zemlje koje nisu kandidati za članstvo ili u SAP procesu pošto su potencijalno "dalje" od EU integracija, kontrolirali smo godinu pristupa u EU, ali značajnijih promjena u rezultatima nije bilo (Appendix 10).⁶

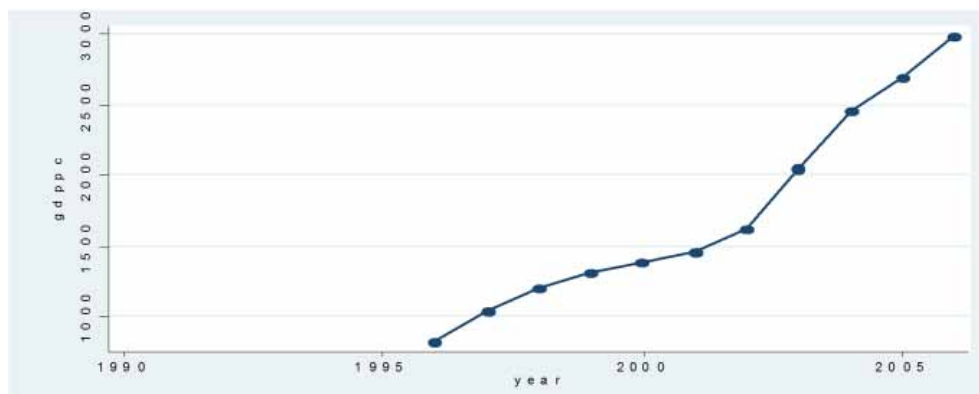
⁶ Pored gore navedenih provjera stabilnosti modela, smatramo da je ovaj model još uvijek u inicijalnoj fazi i da sigurno treba uraditi više kako bi se analizirao značaj institucija za EU integracije, primarno vezano za pitanje endogenosti institucija, kontrole političkih faktora, finansijske pomoći od strane EU, itd. Ovaj modal smatramo, ako ništa, prvim korakom na tom putu i bilo kakvi komentari su dobro došli.

4. Institucije i ekonomske performanse u BiH

4.1. Makroekonomske performanse BiH

Nakon generalne analize i uvoda u temu istraživanja, nešto više detalja o BiH ekonomiji i institucionalnom okviru će biti prezentirano u ovoj sekciji. Krenut ćemo od osnovnih makroekonomskih indikatora za BiH, tačnije od GDP-a po stanovniku.

Grafikon 4:
GDP po stanovniku u BiH,
1996-2006.

Kao što se može vidjeti sa Grafiona 4, GDP p/c BiH počeo je da raste sa razine od oko 700 \$ u 1996. godini do nivoa od skoro 3.000 \$ u 2006. godini. Uprkos činjenici da ovakav rast predstavlja zaista značajno povećanje u relativno kratkom roku, teško da možemo biti zadovoljni ukupnim napretkom iz jednostavnog razloga što BiH još uvijek nije dostigla prijeratni nivo GDP-a, odnosno nivo kojeg je imala prije početka tranzicijskih reformi. Ova činjenica posebno je zabrinjavajuća ako se ima u vidu da se prema nekim istraživanjima (UNDP, EWS Quarterly Report Q4, 2007) preko 50 % domaćih kapaciteta ne koriste u cjelosti instalirane kapacitete dok je oko 45 % radne snage zvanično nezaposleno. Shodno tome, BiH realni GDP bi mogao biti trenutno daleko od svojih potencijalnih mogućnosti, tj. od potencijalne razine GDP-a.

Kako BiH ima kao strateški cilj integrisanje u EU, interesantno je vidjeti ekonomsku poziciju BiH u poređenju sa ovim zemljama. Naredna tabela daje pregled ključnih makroekonomskih indikatora za BiH u poređenju sa EU kandidatima za članstvo (Hrvatska i Makedonija) i prosjekom EU (27).

ZVANIČNI INDIKATORI (2006)	Prosjek kandidata	Prosjek EU 27	BiH
Rast realnog GDP-a, % promjena	4,0	3,0	6,2
GDP po stanovniku, EU 27 indeks 100	39,6	100,0	18,0
Stopa nezaposlenosti, % radne snage	26,3	7,9	45,0
Stopa inflacije (CPI), godišnji prosjek	3,2	2,2	7,4
Bilansa generalnog budžeta, % GDP-a	1,9	- 1,6	2,6
Bilans tekućeg računa, % GDP-a	- 4,1	* - 0,6	- 11,4
Ukupan javni dug, % GDP-a u 2005. godini	62,7	57,1	-

Izvori: EUROSTAT, October 2007; EBRD, 2007; Zvanični podaci centralnih banaka: BiH, Croatia and Macedonia, October, 2007; * Bilans tekućeg računa EU 25 u 2005. godini

Tabela 4:
Glavni makroekonomski
indikatora za BiH, EU, i EU
kandidate u 2006. godini

Rast realnog GDP-a u Bosni i Hercegovini viši je u poređenju sa EU zemljama i kandidatima za članstvo. Ako imamo u vidu da je nivo GDP-a p/c svega 18 % prosjeka EU ili oko 70 % predratne razine, onda to nije obećavajući rast. Čak ako uporedimo GDP p/c BiH sa onim kojeg imaju kandidati za članstvo u EU, BiH još je uvijek daleko iza, sa oko 50 % GDP-a p/c kojeg imaju

kandidati za EU članstvo. Zvanična nezaposlenost od oko 45 % mnogo je viša od one koju imaju zemlje kandidati i članice EU, u stvari, uopće je nerealan porediti ovaj indikator sa stanjem u EU ili kandidatima. Rastući trend nezaposlenosti posljednjih godina smjestio je BiH na dno ljestvice tranzicijskih zemalja po ovom indikatoru.

Dok je inflacija posljednjih godina bila dosta niska, u 2006. godini desio se zaokret u smislu da je inflacija nešto viša od prosjeka inflacije zemalja koje posmatramo. Važno je pomenuti da je strukturna promjena u fiskalnoj politici (zbog uvođenja poreza na dodanu vrijednost) prouzročila ovaj nagli rast maloprodajnih cijena. Međutim, očekujemo da će monetarna stabilnost (tj. stabilnost maloprodajnih cijena) biti ponovo ostvarena nakon procesa prilagođavanja višim stopama oporezivanja prometa.

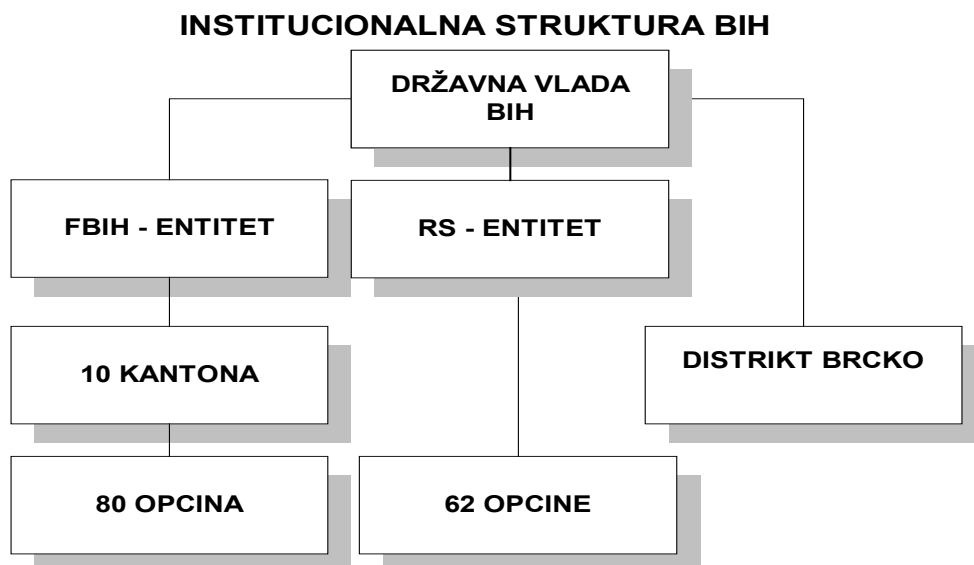
Uprkos činjenici da je BiH poznata kao zemlja sa mnogo razina vlasti i visokom javnom potrošnjom, generalni bilans budžeta bio je u suficitu u 2006. godini. Ovaj aspekt makroekonomske politike za sada se ne čini kao problematičan. I konačno, bilans tekućeg računa u BiH i generalno bilans vanjskog sektora, problematičan je dio makroekonomske slike ove zemlje. Deficit u tekućem računu platnog bilansa mnogo je viši kako u poređenju sa EU tako i zemljama kandidatima za članstvo u EU. Visoki deficiti u vanjskom sektoru su kontinuirani problem BiH posljednjih godina i mnogo treba biti urađeno kako bi se unaprijedila eksterna pozicija ove zemlje.

Najzad, BiH ima najviše problema u realnoj ekonomiji (tj. proizvodnji, nezaposlenosti, vanjskom sektoru), dok nominalni indikatori (primarno inflacija i budžetski deficiti) su na prilično zadovoljavajućoj razini. Kako integrisanje u Evropsku uniju podrazumijeva dostizanje i realne konvergencije (zadovoljavajuću razinu realnih ekonomskih indikatora) ovi pokazatelji nisu obećavajući za poziciju BiH u evropskim integracijama.

4.2. Empirijska analiza institucija u BiH

Bosna i Hercegovina jeste zemlja koja ima manje od četiri miliona stanovnika, ali i 14 vlada (državni nivo, dva entiteta, deset kantona i distrikt Brčko, plus preko 100 općina). Vizualna ilustracija državne strukture BiH može se pojednostavljeno prikazati kao na Slici 1.

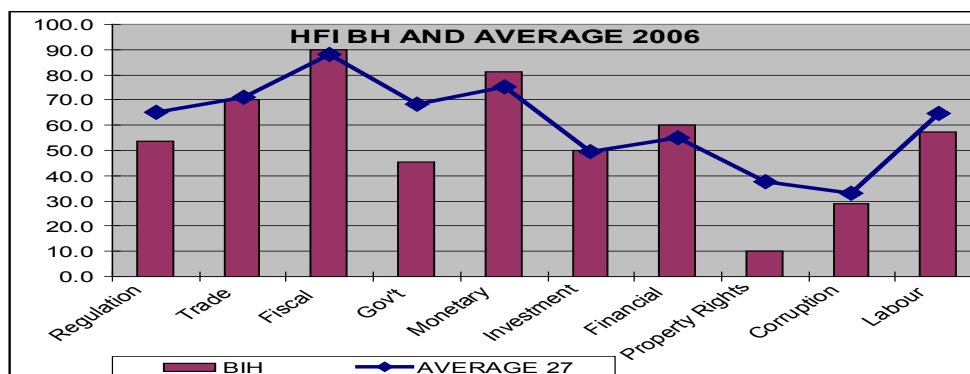
Slika 1:
Institucionalni okvir BiH

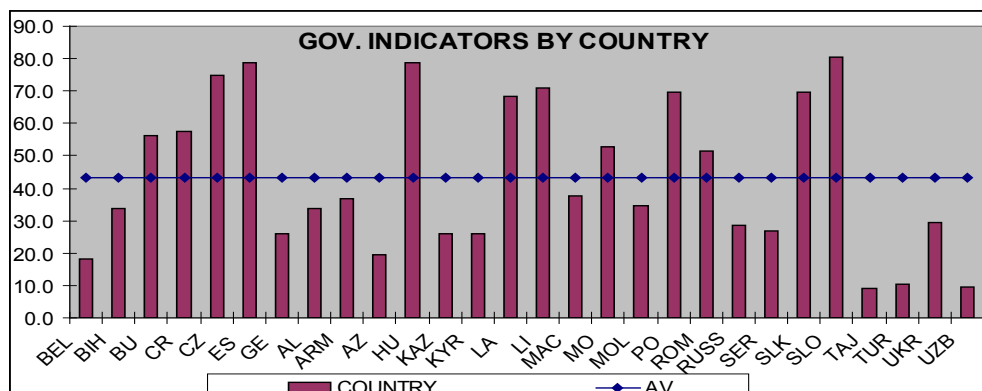
Nakon samo letimičnog pogleda na BiH institucionalnu strukturu, čini se da je trenutni institucionalni okvir u BiH veoma kompleksan i obiman, mnogo košta i kreira preklapajuće nadležnosti. Prema nekim istraživanjima (npr. Early Warning System BH, UNDP; April, 2007) najveće prepreke za poslovni sektor jesu institucionalne prirode, poput: neloyalne konkurencije, sive ekonomije, korupcije i slabe efikasnosti sudstva. Postojeći institucionalni okvir u BiH kreira kompleksan mozaik koji može biti prepreka ekonomskom rastu i napretku ove zemlje prema EU. Kompleksnost institucionalnog uređenja u BiH je u skorije vrijeme prepoznata kao politički problem dok su ekonomske konsekvence ovakve jedne strukture još uvijek neistražene, a što će ova studija jednim dijelom probati da obuhvati.

U prethodnoj sekciji studije vidjeli smo da postoji jaka korelacija između makroekonomskih performansi i kvaliteta institucija u BiH. Sada ćemo detaljnije pogledati neke institucionalne komponente analiziranih indeksa kako bismo identificirali posebna institucionalna područja gdje su prisutni najviši problemi za ekonomiju ove države. Počet ćemo od the Heritage foundation index (HIF), gdje na prvi pogled možemo vidjeti da BiH zaostaje za prosjekom tranzicijskih zemalja u ključnim institucionalnim oblastima.

Grafikon 5:
Heritage foundation index za
BiH i tranzicijske ekonomije u
2006. godini

Na prethodnom grafikonu uočavamo gdje se javljaju najveća odstupanja u BiH. To su primarno oblasti regulacije, vlade i vlasničkih prava – komponente od posebne važnosti za efikasan institucionalni okvir. Vlasnička prava naročito su markirana kao nepovoljna. Prema institucionalnim ekonomistima, zakonski garantirana vlasnička prava su „ključna“ u reduciranju transakcijskih troškova ekonomije (Stein, 1995; Beck and Laeven, 2005). Shodno tome, vlasnička prava jesu krucijalna determinanta i za ekonomske performanse jedne zemlje (North, 1995). Relativno slabo zaštićena vlasnička prava u BiH mogu imati negativne konsekvence na domaću ekonomiju. Možemo zaključiti isto za oblasti regulacije i vlade, pošto institucije ne mogu imati zadovoljavajuće efekte na ekonomski sistem ako nisu implementirane od strane vlade na pravi način. Drugim riječima, nedostatak implementacije institucija od posebne je važnosti, a imple-

Grafikon 6:
The Governance Indicators
(GI) za tranzicijske ekonomije
u 2006. godini.

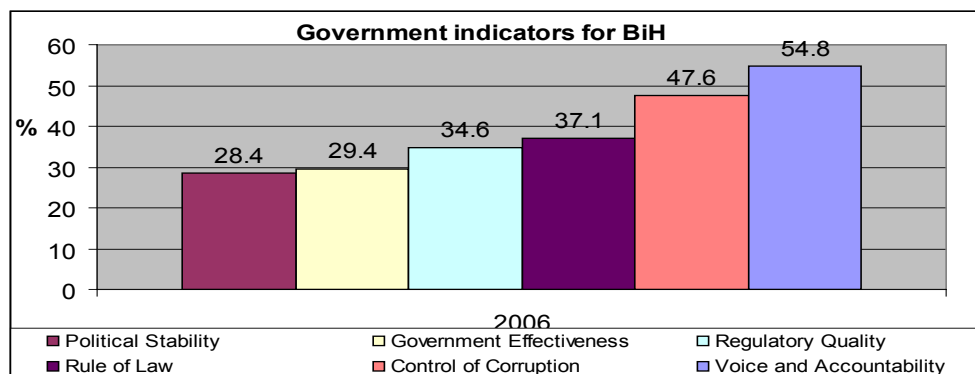
mentacija u principu prvo ide od vlade pa tek onda odvija se na tržištu (Eggertson, 1996). Relativno nizak nivo efikasnosti vlasti i regulacije u BiH ponovo može imati dosta negativne konsekvence na ekonomiju i evropske integracije ove zemlje. Druga institucionalna područja približna su prosjeku tranzicijskih zemalja.

S obzirom na činjenicu da je vlada identificirana kao problematičan aspekt u BiH, više detalja ćemo dobiti posmatrajući indikatore vlasti, tj. the Governance Indicators (GI).

Posmatramo li indikatore koji prate efikasnosti vlasti u šest ključnih institucionalnih područja, možemo vidjeti da BiH ponovo zaostaje za tranzicijskim zemaljama. Također, indikativno je da najbolje rezultate imamo za one tranzicijske zemlje koje su postale članice Evropske unije (izuzev možda Poljske, Bugarske i Rumunije). Također, zemlje kandidati za članstvo u EU imaju relativno efikasne institucije vlasti, mislimo na Hrvatsku i Makedoniju.

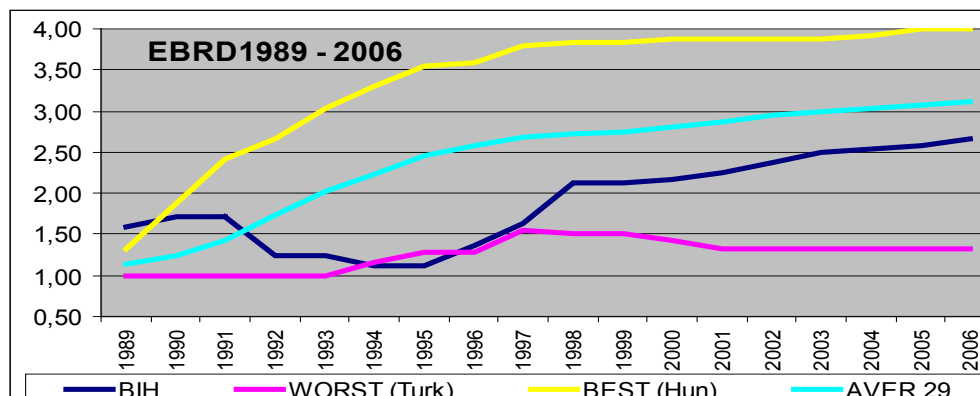
Posmatramo li komponente GI, BiH ima najnižu efikasnost za indikatore koji reprezentuju političku stabilnost, efikasnost vlasti, kvalitet regulacije i vladavinu prava. Vrijednost ovih indikatora je rangirana u procentima od 0 do 100, gdje 100 znači najviši kvalitet dotičnih institucija. Vizualna ilustracija vrijednosti GI indeksa nalazi se na grafikonu 7.

Grafikon 7:
Sub-indikatori za vlast u Bosni i Hercegovini, 2006. godina

Prema rezultatima prezentiranim na grafikonu 7, politička stabilnost ima najnižu vrijednost. To znači da postoji visoka vjerovatnoća da vlada BiH može biti destabilizirana. Šta više, efikasnost vlasti zauzima drugo mjesto po ovom kriteriju što znači relativno lošu ocjenu kvaliteta javnih usluga, kvaliteta *policy* formulacije i implementacije. I kao treće, politika regulacije također je markirana kao veoma loša što sugerira nemogućnost vlasti da formuliра i implementira relevantne politike i regulacije koji podržavaju razvoj privatnog sektora. Pored problema zbog slabe efikasnosti navedenih institucija, posebno je zabrinjavajuće da je vladavina prava kao druga „krucijalna“ determinanta u ekonomiji tako loše ocijenjena.

Grafikon 8:
EBRD institucionalni indeks za BiH i tranzicijske ekonomije, 1989-2006.

Konačno, EBRD tranzicijski indikatori od kojih je konstruirana i naša institucionalna varijaba u BiH također nisu na zadovoljavajućoj razini. Naredni grafikon ilustrira poziciju BiH u poređenju sa prosjekom tranzicijskih zemalja, najbolje rangiranom zemljom (Mađarska) i najlošijom zemljom u našem uzorku (Turkmenistan).

Bosna i Hercegovina, prema EBRD institucionalnom indeksu, ponovo je ispod tranzicijskog prosjeka. Ovaj indikator posebno je pao tokom ratnog perioda, što nije iznenađujuće. Međutim, kasniji trendovi, ne uzimajući u obzir veliki rast odmah po završetku rata, ne mogu se smatrati zadovoljavajućim. Preciznije kazano, prosjek BiH je oko 50 % prosjeka relevantne razine koja znači razvijenu tržišnu ekonomiju, a što je također preduslov za EU integrisanje.

Konačno, željena efikasnost institucija u velikoj mjeri determinirana je i pitanjem implementacije institucija. Dodatnu ilustraciju efikasnosti institucija u smislu adekvatne implementacije za BiH možemo posmatrati preko World Bank *Doing Business* baze podataka.

Tabela 5:
Implementacija ugovora u BiH
2003-2007

Indikator	BIH 2003	BIH 2004	BIH 2005	BIH 2006	BIH 2007	Region 2007	OECD 2007
Procedure (broj)	31	36	36	36	38	35.9	31.3
Vrijeme (dana)	630	330	330	595	595	443.0	443.3
Troškovi (% od: zahtjeva 2007, 2006; duga 2005, 2004; dohotka po stanovniku 2003)	51,8	19,6	19,6	19,6	38,4	22,7	17,7

Izvori: Doing Business 2004; 2005; 2006; 2007; 2008, EBRD/World Bank.

Tabela 5 ilustrira kako implementacija ugovora u BiH zahtijeva mnogo više procedura, vremena i troškova nego što je to slučaj u drugim zemljama Jugoistočne Evrope i OECD zemljama. Na primjer, više je nego dva puta skuplje implementirati ugovor u BiH nego u OECD zemljama, u prosjeku. Idemo li dalje, potrebno je praktično 15 puta više vremena za implementaciju ugovora u BiH u poređenju sa prosjekom Regiona, a čak i više u poređenju sa OECD zemljama. Ovakvi rezultati dovoljno ilustriraju s kakvim se poteškoćama domaće kompanije susreću u poređenju sa kompanijama iz Regiona ili OECD ekonomijama. To nam indirektno sugerira da je efikasnost institucija u BiH potpuno upitna i da im nedostaje adekvatna implementacija.

Već smo vidjeli da su institucije važna determinanta za ekonomske performanse u tranzicijskim zemljama, i naravno Bosni i Hercegovini. Šta više, institucije su snažno korelirane sa razinom GDP-a po stanovniku u tranzicijskim zemljama, u BiH posebno. Naredno pitanje koje možemo postaviti jeste: možemo li analizirati efikasnost institucija koje su „relevantne“ za ekonomski rast. Na primjer, Rodrik (1999) identificira slijedeće institucije relevantne za ekonomski rast zemlje: institucije za zaštitu vlasničkih prava, regulatorne institucije, institucije za makroekonomsku stabilnost, institucije za konflikt menadžment, i institucije za socijalno osiguranje. Rodrik (1990) isto tako sugerira da je lokalno znanje bitno kako bi se identificiralo koje su to institucije „relevantne“ za razvoj zemlje. Koristeći Rodrikovu definiciju „relevantnih institucija za ekonomski rast“ posmatrat ćemo listu institucija i njihovu efikasnost preko istraživanja rađenog u sklopu Sistema ranog upozoravanja, UNDP, BiH, 2007. godine. Prezentirat ćemo podatke dobijene u 2007. godini u tri vala istraživanja (April, Septembar i Decembar 2007. godine).

Pitanje: Možete li procijeniti kako naredne institucije rade dobro svoj posao?															
	Veoma dobro			Dobro			Veoma loše			Loše			NA		
	IV' 07	IX	XII	IV' 07	IX	XII	IV' 07	IX	XII	IV' 07	IX	XII	IV' 07	IX	XII
Centralna banka BiH	34	45	34	34	37	43	3	3	3	3	0	1	24	14	19
Uprava za indirektno oporezivanje	23	28	18	54	49	48	10	8	16	5	5	8	8	10	10
Poreske uprave entiteta	14	20	10	49	47	39	16	13	22	7	7	15	14	13	14
Pravosudni sistem	5	7	3	37	29	19	13	22	23	34	33	46	11	9	10
Direkcija za evropske integracije	3	5	4	33	28	23	8	9	15	8	9	13	47	49	46
Direkcija za promociju stranih investicija	2	7	3	31	20	20	8	11	19	18	18	19	40	43	39
Agencija za privatizaciju	7	8	4	29	24	20	14	21	24	23	22	28	28	26	24
Agencija za bankarstvo	10	13	13	41	39	43	7	7	8	6	7	10	36	34	27
Zavodi za zapošljavanje	2	11	8	43	30	23	15	14	27	14	20	19	26	26	24
Spoljnotrgovinska komora	2	14	4	44	37	34	13	13	16	10	14	22	31	22	24
Privredna komora	5	13	3	46	35	38	17	18	16	10	12	22	22	22	22
Fondovi socijalnog osiguranja	2	7	1	26	16	8	11	7	8	8	19	20	52	51	63

Izvor: Early Warning System, Quarterly reports I-II, III, and IV, 2007, UNDP BiH

Tabela 6:
Efikasnost "relevantnih"
institucija u BiH

Prema rezultatima koji su prezentirani u Tabeli 6, najefikasnije institucije u BiH jesu institucije zadužene za makroekonomsku stabilnost – Centralna banka BiH i poreske uprave. Nažalost, ekonomsko okruženje jedne zemlje determinirano je ne samo ekonomskim institucijama nego i ne-tržišnim institucijama (Rodrik, 1999) čija se efikasnost u BiH čini problematična. Bez ulazanja u dublje obrazloženje rezultata svih institucija navedenih u Tabeli 6, čini se više nego očigledno da su najmanje efikasne institucije markirane od strane poslovnog sektora u 2007. godini Pravosudni sistem, Agencije za privatizaciju i Agencije za zapošljavanje.

Produbimo li našu analizu baziranu na ispitivanju poslovnog sektora (Tabela 7) vidjećemo da su troškovi formalnih institucija BiH markirani kao „viši nego što bi bilo za očekivati“ u oko 60 % kompanija iz uzorka. Primjećujemo da su indirektni troškovi institucija (poznati i kao oportunitetni troškovi nastali zbog vremenski zahtjevnih procedura, nedostatka implementacije nekih institucija, i sl.) procijenjeni također kao prilično visoki. Sve u svemu, ukupni direktni i indirektni troškovi institucija u BiH, drugim riječima, transakcijski troškovi (troškovi u novcu i oportunitetni troškovi) procijenjeni su kao veoma visoki.

Tabela 7:
Troškovi institucija u BiH,
efikasnost formalnih insti-
tucija i korištenje neformal-
nih institucija u poslovnom
sektoru

	IV 07 % uzorka	IX 07 % uzorka	XII 07 % uzorka
Troškovi institucija BiH izraženi u novcu su viši nego što bi bilo za očekivati	53	57	66
Oportunitetni troškovi institucija (indirektni troškovi)	51	53	67
Neefikasnost formalnih institucija (državni nivo)	42	52	54
Neefikasnost formalnih institucija (entitetski nivo)	36	49	50
Upotreba neformalnih institucija	53	58	66

Izvor: UNDP BiH, EWS quarterly report Q1-Q2, Q3, Q4, 2007.

Ukoliko efikasnost formalnih institucija u BiH nije na očekivanoj razini, onda se može desiti da se neformalne institucije koriste u višoj mjeri kao zamjena za „neefikasne“ državne institucije. Neformalne institucije uključuju razna nepisana pravila ponašanja u društvu poput raznih običaja, konvencija, kodova ponašanja, kulturnih normi, moralnih načela, prijateljskih veza, i slično. Svako društvo obično ima svoja „nepisana“ pravila igre koje članovi tog društva uglavnom uvažavaju. Mnogi autori argumentiraju u stvari da su formalne i neformalne institucije u stalnoj interakciji (Redmond, 2005) i da su često komplementarne jedne drugima u njihovom utjecaju na ekonomske rezultate u jednoj privredi (Eggertson, 1996; North, 1990; Khan, 1995; Fukuyama, 2006). Ako pogledamo podatke iz Tabele 7 vidjećemo da se u oko 60 % kompanija u BiH koriste neformalne institucije u svakodnevnom poslovanju u 2007. godini. Šta više, ako posmatramo promjene u posljednja tri kvartala, možemo vidjeti da su formalne institucije BiH bile manje efikasne, više skupe, a kao protutežu tome imamo korištenje neformalnih institucija u značajnijoj mjeri.

Naša analiza indicira da institucije u BiH mogu biti ocijenjene kao nedovoljno efikasne, bilo da koristimo zvanične institucionalne indekse, bilo istraživanja sa terena u BiH. Sumarni prikaz diskusija iz prethodnih dijelova studije dajemo u narednoj tabeli.

Tabela 8:
Ocjena institucija u BiH na bazi rezultata istraživanja

INSTITUCIJE	OCJENA	KOMENTAR
Institucije relevantne za makroekonomsku stabilnost	Efikasnost na „zadovoljavajućoj“ razini	UNDP istraživanja koja smo koristili u studiju sugeriraju da efikasnost ovih institucija nije tako problematična za poslovni sektor. Zvanični indikatori također idu u prilog ovakvom stavu: ekonomsko okruženje bez problema visoke inflacije, mali budžetski deficiti, značajan rast u razini prikupljenih ukupnih prihoda.
Institucije za vlasnička prava	Efikasnost ocijenjena kao veoma loša	HFI and GI indeksi sugeriraju da institucije relevantne za zaštitu vlasničkih prava jesu ispod tranzicijskog prosjeka. Također, rezultati istraživanja UNDP-a ukazuju da je pravosudni sistem, koji je relevantan za zaštitu vlasničkih prava, ocijenjen kao jedna od najmanje efikasnih institucija u BiH u 2007. godini.
Regulatorne institucije	Efikasnost ocijenjena kao veoma loša	GI indeksi sugeriraju da su institucije zadužene za regulaciju daleko od zadovoljavajućeg nivoa. UNDP istraživanje također implicira nedostatak efikasnosti vlada na različitim razinama, posebno institucija državne vlasti
Institucije za konflikt menadžment	Efikasnost ocijenjena kao veoma loša	UNDP istraživanje indicira da je npr. pravosudni sistem najmanje efikasan u BiH.
Institucije za socijalno osiguranje	Efikasnost ocijenjena kao prilično loša	UNDP istraživanje sugerira da institucije za socijalno osiguranje nisu problematične za poslovni sektor ali ipak nisu ocijenjene kao efikasne.
Neformalne institucije	Ocijenjeno da se koriste u značajnoj mjeri	Rezultati UNDP istraživanja sugeriraju da se neformalne institucije u BiH koriste u značajnoj mjeri u svakodnevnom poslovanju i kako je efikasnost formalnih institucija države padala u 2007. godini, neformalne institucije su se koristile u većoj mjeri.

Institucije za makroekonomsku stabilnost u BiH - Centralna banka BiH i fiskalni autoriteti - su ocijenjeni kao institucije sa zadovoljavajućom razinom efikasnosti. Šta je „zadovoljavajuće“ teško je znati, ali rezultati istraživanja u poslovnom sektoru dosta su povoljni za ove institucije. Šta više, zvanični indikatori velikim dijelom potvrđuju ovakve rezultate pošto BiH nije imala u skorije vrijeme problema sa inflacijom, visokim budžetskim deficitima, dok je reforma fiskalnog sistema rezultirala povećanjem prikupljenih javnih prihoda.

Vladavina zakona i vlasnička prava jesu institucije koje su markirane kao neefikasne u BiH kada posmatramo institucionalne indekse, ali i kada posmatramo rezultate istraživanja sa terena. Ovakvi rezultati zabrinjavaju su, posebno ako se ima u vidu da, prema institucionalnim ekonomistima, ove institucije imaju izuzetnu važnost za ekonomski sistem. Čak i trendovi u promjeni kvaliteta ovih institucija BiH posljednjih godina nisu nimalo optimistični.

Institucije vlade BiH markirane su kao prilično neefikasne kako prema rezultatima analize institucionalnih indeksa, tako i prema rezultatima empirijskog istraživanja za BiH. Prema rezultatima istraživanja vlade u BiH ne obezbjeđuju dovoljno kvalitetne javne usluge, nisu efikasne u implementaciji institucija i ne pružaju adekvatnu institucionalnu podršku za privatni sektor. Posmatrajući vlast na različitim razinama, čini se da je kao najmanje efikasna ocijenjena državna vlada.

Institucije za rješavanje konflikta također su ocijenjene kao dosta neefikasne. Pravosudni sistem u BiH je prema mišljenju ispitivanja poslovnog sektora bio najmanje efikasan od svih institucija u 2007. godini. Također, karakteriziran je sa vremenski i troškovno zahtjevnim procedurama, nedostatkom implementacije, posebno u rješavanju poslovnih sporova. Shodno tome, povećanje efikasnosti pravosudnog sistema u BiH čini se kao visoki prioritet, ne kao generalni institucionalni problem, nego i zbog potrebe smanjenja visokih transakcijskih troškova poslovnog sektoru u ovom institucionalnom segmentu.

Konačno, neformalne institucije u BiH upotrebljavaju se u značajnoj mjeri kao način kompenziranja za slabu/nedovoljnu efikasnost formalnih institucija države. Rezultati dobijeni kroz istraživanje poslovnog sektora indiciraju slijedeću uzročno-posljedičnu vezu - kako je efikasnost državnih institucija padala krajem 2007. godine, tako je rasla upotreba neformalnih institucija od strane poslovnog sektora. Neformalne institucije dio su ukupnog institucionalnog okruženja, s tim da institucionalni ekonomisti smatraju da moderne ekonomije koriste neformalne institucije u manjoj mjeri iz razloga što su skuplje u procesu kompleksne razmjene, kao i zbog toga što ne obezbjeđuju očekivanu sigurnost za učesnike u razmjeni. Ovo posebno može da bude interesantno za BiH kompanije koje participiraju na razvijenom evropskom tržištu koje sigurno da ne prepoznaje neformalne institucije koje možda postoje u BiH. Šta više, sam proces integriranja u Evropsku uniju podrazumijeva postojanje stabilnih i jakih formalnih institucija države koje su u stanju da podrže neophodne reforme na tom putu. Očigledno je da visoko prisustvo neformalnih institucija u BiH može biti posmatrano kao način da se kompenzira nedovoljna efikasnost formalnih državnih institucija, što je opet samo indikacija slabe efikasnosti formalnih institucija.

5. Zaključci i policy implikacije

- Generalni zaključak studije jeste da su institucije u tranzicijskim ekonomijama važan faktor koji u značajnoj mjeri determinira ekonomske performanse ovih zemalja. Šta više, efikasnost institucija važna je determinanta ovih zemalja i na njihovom putu prema punopravnom članstvu u EU. *Shodno tome, institucije treba tretirati kao važan faktor koji utječe na ekonomske performanse i evropske integracije u tranzicijskim zemljama, i naravno Bosni i Hercegovini.*
- Ekonomske performanse tranzicijskih zemalja jesu u visokoj korelaciji za kvalitetom institucija ovih zemalja. Skoro najvišu razinu korelacije između institucija i ekonomskih performansi dobili smo za BiH (koeficijent korelacije je imao vrijednost 0,95). *Shodno tome, institucije u BiH mogu biti posebno važne u ostvarivanju boljih ekonomskih performansi u poređenju sa drugim tranzicijskim zemljama.*
- Prema dobijenim ekonometrijskim rezultatima u jednostavnom (bivarijantnom) modelu, povećanje efikasnosti institucija u tranzicijskim ekonomijama za npr. 10 % dovodi do povećanja GDP-a po stanovniku za oko 400 \$ u prosjeku. U kompleksnijoj ekonometrijskoj analizi kroz dinamički panel model dobili smo da povećanje kvaliteta institucija za 1 % rezultira povećanjem rasta GDP-a po stanovniku za nešto više od 1 %. *Poruka je više nego jasna, ekonomski rast u BiH, a time i životni standard stanovništva ove zemlje, moguće je dodatno stimulirati kroz jačanje kvaliteta i efikasnosti institucija.*
- Rezultati analize sugeriraju da su najefikasnije institucije u BiH institucije relevantne za ostvarivanje makroekonomske stabilnosti – Centralna banka BiH i fiskalne institucije. Kao najmanje efikasne institucije ocijenjene su institucije za zaštitu vlasničkih prava, regulatorne institucije i institucije za rješavanje konflikta. *Shodno tome, BiH bi trebala unaprijediti efikasnost gore navedenih ne-tržišnih institucija kako bi ujedno unaprijedila svoje ekonomske performanse, ali i napredak prema Evropskoj uniji. Nalazi u studiji sugeriraju da je neophodno posmatrati ne-tržišne institucije kao bitan faktor ekonomskog uspjeha u BiH. Preciznije posmatrano, posebno bi bilo bitno unaprijediti efikasnost državne vlade u BiH, pravosudnog sistema, agencija za privatizaciju i agencija za zapošljavanje.*
- Kako je efikasnost domaćih institucija u BiH ispod tranzicijskog prosjeka, posebno ispod prosjeka EU-tranzicijskih zemalja i EU-kandidata za članstvo, BiH teško da može očekivati brži napredak na putu evropskih integracija bez povećanja efikasnosti domaćih institucija. Rezultati koje smo dobili u empirijskom (Logit panel) modelu indiciraju da sa postojećim makroekonomskim performansama i kvalitetom institucija BiH ima oko 1 % vjerovatnoću da postane članica EU imajući u vidu rezultate koje imaju druge zemlje koje su već postale članice EU. *Uzmemo li u obzir mogući ekonomski rast BiH u narednom razdoblju (oko 6 % godišnje), BiH može računati na EU članstvo u srednjem roku ukoliko efikasnost domaćih institucija bude rasla oko 5 % godišnje. Ukoliko rast kvaliteta institucija ostane manje-više isti (posljednje tri godine prema EBRD institucionalnom indeksu rast kvaliteta institucija je bio 1,9 % u prosjeku), integrisanje u EU može trajati mnogo duže.*
- Troškovi institucija su visoki za poslovni sektor, kako direktni troškovi (plaćanja u novcu kao što su plaćanja za poreze, administrativne takse, i sl.), tako i indirektni troškovi (npr. troškovi zbog nedovoljne implementacije nekih institucija, zbog vremenski zahtjevnih procedure, i sl.). Rezultati indiciraju da su indirektni troškovi u BiH izuzetno visoki. *Shodno tome, neophodno je unaprijediti implementaciju institucija u BiH kroz smanjenje vremenski zahtjevnih procedura, primarno vezano za implementaciju ugovora, dobijanje raznih poslovnih dozvola, informacija, i rješavanja poslovnih sporova. Neophodne mjere u tom pravcu trebale bi biti poduzete u kratkom roku i potrebno je razviti strategiju unapređenja implementacije postojećih institucija.*

- Poslovni sektor u BiH koristi neformalne institucije u značajnoj mjeri. Značajna upotreba neformalnih institucija u BiH ide pod ruku ranijim rezultatima da je efikasnost formalnih institucija u BiH još daleko od željene. Intenzivno korištenje neformalnih institucija može značajno povećati ukupne troškove poslovanja i time otežati konkurentnost domaćih kompanija, posebno u njihovoj participaciji na međunarodnom tržištu. *Razvijajući efikasnije domaće institucije, transakcijski troškovi poslovnog sektoru trebali bi padati, neformalne institucije bi se vjerovatno manje koristile, i konačno, konkurentnost domaćih kompanija, ali i BiH ekonomije trebali bi rasti. **Povećavajući institucionalnu efikasnost u BiH moguće je indirektno jačati konkurentnost domaćih kompanija, ali i ekonomije u cjelosti – moguće je povećati životni standard stanovništva – jasna je poruka studije.***

6. Literatura

Acemoglu, D., Johnson, S. and Robinson, J. A. (2002) Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution, *The Quarterly Journal of Economics*, November 2002.

Arrow, K. J. (1969) The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market versus Non-market Allocation, the paper is published by the Joint Economic Committee of Congress in 1969.

Arellano, M. and Bover, O. (1995) Another look at the instrumental variables estimation of error components model, *Journal of Econometrics* 68: 29-51.

Assane, D. and Grammy, A. (2003) Institutional framework and economic development: international evidence, *Applied Economics*, Vol. 35, pp. 1811-1817.

Beach and Kane (2007) Methodology: Measuring the 10 Economic Freedoms, In Kane, T., Holmes, K. R., and O'gradi, M. A. (eds) (2007) *Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation and the Wall Street Journal.

Beck, T. and Laeven, L. (2005) Institution building and Growth in Transition Economies, *WB Policy Research Working Paper Series No. 3657*.

Blundell, R. and Bond, S. (1998) Initial conditions and moment restrictions in dynamic data panel models, *Journal of Econometrics* 87: 11-143.

Brett, E. A. (1995) Institutional theory and social change in Uganda. In Harriss, J., Hunter, J. and Lewis, C. M. (eds) (1995) *The New Institutional Economics and Third World Development*, London: Routledge.

Brunetti, A., Kisunko, G. and Weder, B. (1997). Institutions in Transition, Reliability of Rules and Economic performance in Former Socialist Countries, Policy Research Working Paper No. 1809, The World Bank.

Carkovic, M. and Levine, R. (2002) Does foreign direct investment accelerate economic growth, *University of Minnesota Department of Finance Working Paper June 2002*.

Chousa, J. P., Khan, H. A., Melikyan, D. and Tamazian, A. (2005) Assessing institutional efficiency, growth and integration, *Emerging Markets Review*, Vol. 6, pp. 69-84.

Coase, R. H. (1992) The Institutional Structure of Production. *The American Economic Review*, Vol. 82, Issue 4, pp. 713-719.

EBRD (2007) Economic statistics and forecasts, economic indicators available on line at the webpage: <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/index.htm>

Efendic, A. and Medjedovic, A. (2007) Position of Bosnia and Herzegovina in respect to the EU membership economic criteria, Konrad Adenauer Stiftung BiH and Center for Regional Initiatives.

Eggertsson, T. (1996) A note on the economics institutions. In Alston, L. J., Eggertsson, T. and North, D. C. (eds) (1996) *Empirical Studies in Institutional Change*, Cambridge: Cambridge University Press.

Eggertsson, T. (2005) *Imperfect Institutions, Possibilities & Limits of Reform*, The University of Michigan: University of Michigan Press.

Eicher, S. T. and Garcia-Penalosa, C. (eds) (2006) *Institutions, Development, and Economic Growth*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Eicher, T. and Schreiber, T. (2007) Institutions and Growth: Time Series Evidence from Natural Experiments, University of Washington, Department of Economics, *Working Paper UWEC-2007-15*.

Furubotn, E. G. and Richter, R. (2005) *Institutions & Economic Theory, The Contribution of the New Institutional Economics, Second Editio*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Gwartney, J. D., Holcombe, R. G. and Lawson, R. A. (2004) Economic Freedom, Institutional Quality, and Cross-Country Differences in Income and Growth, *Cato Journal*, Vol. 24, No. 3, pp. 205-233.

Hall, R. E. and Jones C. I. (1999) Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others, *Quarterly Journal of Economics*, February 1999, pp. 83-116.

Harriss, J., Hunter, J. and Lewis, C. M. (eds) (1995) *The New Institutional Economics and Third World Development*, London: Routledge.

Havrylyshyn, O. and van Rooden, R. (2000) Institutions Matter in Transition, but so do Policies, *IMF Working Paper*, WP/00/70, International Monetary Fund.

Havrylyshyn, O., Izvorski, I. and van Rooden, R. (1998) Recovery and Growth in Transition Economies 1990-1997: A Stylized Regression Analysis, *IMF Working Paper*, WP/98/141, International Monetary Fund.

IBRD/World Bank Doing Business 2004, Understanding regulations, Washington, 2004.

IBRD/World Bank Doing Business 2007 - How to Reform?, Washington, 2006.

IBRD/World Bank Doing Business 2008 - Overview, Washington, 2007.

IBRD/World Bank Doing Business in 2005 - Removing obstacles to growth, Washington, 2005.

IBRD/World Bank Doing Business in 2006 - Creating Jobs; Washington, 2006.

Kaufman, D., Kraay, A. and Mastruzzi, M (2007) Governance matters VI: Governance indicators for 1996-2006, *World Bank Policy Research Paper No. 4280*.

Knack, S. and Keefer, P. (1995) Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures, *Economics and Politics*, Volume 7, No. 3, pp. 207-227.

Lane, Jan-Erik and Rohner, D. (2004) Institution Building and Spillovers, *Swiss Political Science Review*, Issue 10, No. 1, pp. 77-90.

Mrak, M. (2000) "Globalization: Trends, Challenges and Opportunities for Countries in Transition", United Nations, Industrial Development Organizations, available at the web page: <http://www.unido.org/userfiles/PuffK/mrak.pdf>

Nelson, R. R. (2005) *Technology, Institutions, and Economic Growth*, Harvard: Harvard University Press.

North, D. C. (1990) (22nd printing from 2006) *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

Olson, M. (1996) Big Bills Left on Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 10, No. 2, Spring 1996, pp. 3-24.

Raiser, M., Di Tommaso, M. L. and Weeks, M. (2000) The Measurement and Determinants of Institutional Change: Evidence from Transition Economies, EBRD Working Paper No. 60.

Redek, T. and Susjan, A. (2005) The Impact of Institutions on Economic Growth: The Case of Transition Economies, *Journal of Economic Issues*, Vol. XXXIX (4), pp. 995-1027.

Rodrik, D., Subramanian A. and Trebbi F. (2002) Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Integration and Geography in Economic Development, IMF working paper WP/02/189.

Rodman, D. (2006) How to Do xtabond2: An Introduction to „Difference“ and „System“ GMM moment in Stata, *Center for Global Development Working Paper Number 103*.

Sachs, J. D. (2001) The Transition at Mid Decade, *Economic Transition in Central and Eastern Europe*, Vol. 86, No. 2, pp. 128-133.

Shirley, M. M. (2003) Institutions and development, WB policy research paper No. 1809.

Stein, H. (1995) Institutional Theories and Structural Adjustment in Africa. In Harriss, J., Hunter, J. and Lewis, C. M. (eds) (1995) *The New Institutional Economics and Third World Development*, London: Routledge.

The Fraser Institute (2007) The Economic Freedom of the World Project, Index of Economic freedom available on line at <http://www.freetheworld.com>

The Heritage Foundation and the Wall Street Journal (2007) Index of Economic freedom, available on line at <http://www.heritage.org/index/>

The World Bank (2002) *Building Institutions for Markets – World Development Report 2002*, New York: Oxford University Press, Inc.

UNDP BiH (2007) Early Warning System Quarterly Report Q1-Q2.

UNDP BiH (2007) Early Warning System Quarterly Report Q3.

UNDP BiH (2007) Early Warning System Quarterly Report Q4.

7. Prilozi (Appendix)

Appendix 1. 0

THE EBRD INDEX

Kod EBRD indeksa nećemo koristiti agregirani indeks kao institucijalnu varijablu, nego prateći metodologiju razvijenu od strane Eicher and Schreiber (2007) konstruiraćemo varijablu za institucije na bazi slijedećih komponenti:

- Restrukturiranje
- Liberalizacija cijena
- Trgovina i devizni kurs
- Politika konkurencije
- Bankarska reforma i liberalizacija kamatne stope
- Tržište hartija od vrijednosti i ne-bankarske finansijske institucije
- Velika privatizacija
- Mala privatizacija

THE HERITAGE FOUNDATION INDEX

The Heritage foundation i the Wall Street Journal publikuju "Index of Economic Freedom" sastavljen od slijedećih deset komponenti:

- Poslovna sloboda
- Sloboda od vlade
- Vlasnička prava
- Sloboda od korupcije
- Trgovinska sloboda
- Monetarna sloboda
- Fiskalna sloboda
- Investicijska sloboda
- Finansijska sloboda
- Sloboda radne snage

THE NATION IN TRANSITION INDEX

The Freedom House publicira the Nation in transition index koji se sastoji od slijedećih oblasti:

- Izborni proces
- Civilno društvo
- Nacionalna demokratska vlast
- Lokalna demokratska vlast
- Nezavisnost pravosuđa
- Korupcija

THE GOVERNANCE INDICATORS

The Governance indikatori dostupni su za period 1996-2006. godina i pokrivaju slijedeće oblasti:

- Kvalitet regulacije
- Efikasnost vlasti
- Vladavina prava
- Kontrola korupcije
- Politička stabilnost i odsustvo nasilja
- Pravo na mišljenje i djelovanje

Appendix 2

Koeficijenti korelacije između institucionalnog indeksa i GDP-a po stanovniku

-> country = **ARMENIA**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.8450  1.0000
hfi   |  0.8936  0.8229  1.0000
nit   |  0.9328  0.8973  0.7326  1.0000
```

-> country = **AZERBEIJAN**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.7137  1.0000
hfi   |  0.8212  0.9284  1.0000
nit   |  0.8830  0.4969  0.5825  1.0000
```

-> country = **BELARUS**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.7070  1.0000
hfi   |  0.9023  0.4604  1.0000
nit   |  0.9753  0.7976  0.8101  1.0000
```

-> country = **BULGARIA**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.9818  1.0000
hfi   |  0.9522  0.9779  1.0000
nit   | -0.9317 -0.9528 -0.9873  1.0000
```

-> country = **CZECH**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.9680  1.0000
hfi   | -0.3978 -0.4590  1.0000
nit   |  0.2125  0.3081 -0.8184  1.0000
```

-> country = **ESTONIA**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.9686  1.0000
hfi   | -0.1732 -0.0128  1.0000
nit   | -0.7523 -0.8218 -0.4668  1.0000
```

-> country = **GEORGIA**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.9628  1.0000
hfi   |  0.9043  0.7982  1.0000
nit   |  0.7656  0.7039  0.5554  1.0000
```

-> country = **HUNGARY**

```
(obs=7)
      |  gdppc  ebrd  hfi  nit
-----+-----
gdppc |  1.0000
ebrd  |  0.8437  1.0000
hfi   | -0.4416 -0.0363  1.0000
```


-> country = SLOVENIA

(obs=7)

	gdppc	ebrd	hfi	nit
gdppc	1.0000			
ebrd	0.7566	1.0000		
hfi	0.8747	0.4451	1.0000	
nit	-0.9216	-0.7899	-0.7025	1.0000

-> country = TAJIKISTAN

(obs=7)

	gdppc	ebrd	hfi	nit
gdppc	1.0000			
ebrd	0.9582	1.0000		
hfi	0.8546	0.8108	1.0000	
nit	0.7920	0.7218	0.8425	1.0000

-> country = TURKEMENISTAN

(obs=7)

	gdppc	ebrd	hfi	nit
gdppc	1.0000			
ebrd	-0.5150	1.0000		
hfi	0.6111	-0.7617	1.0000	
nit	0.9490	-0.6761	0.5917	1.0000

-> country = UKRAINE

(obs=7)

	gdppc	ebrd	hfi	nit
gdppc	1.0000			
ebrd	0.8945	1.0000		
hfi	0.8826	0.8970	1.0000	
nit	-0.8257	-0.5288	-0.7149	1.0000

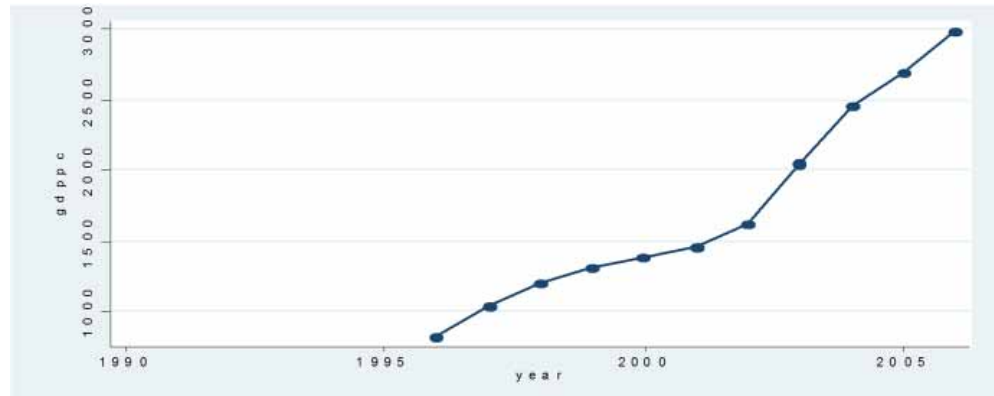
-> country = UZBEKISTAN

(obs=7)

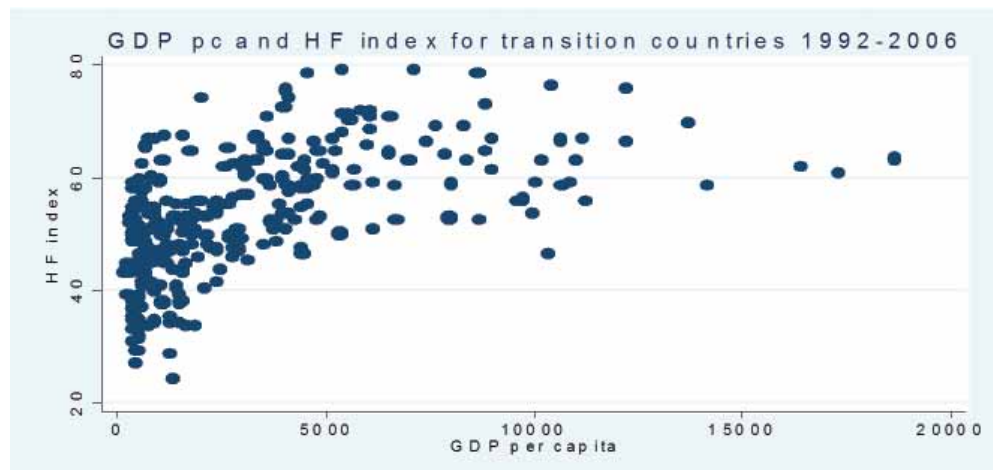
	gdppc	ebrd	hfi	nit
gdppc	1.0000			
ebrd	0.5061	1.0000		
hfi	0.9681	0.6654	1.0000	
nit	0.7589	0.6998	0.8473	1.0000

Appendix 3

GDP po stanovniku i HIF index za tranzicijske ekonomije, 1992-2006

GDP po stanovniku i HIF index za tranzicijske ekonomije, 1992-2006

Appendix 4.

Rezultati regresionih analiza u statičkim panel modelima

Regression results: Institutions and economic performance (EBRDInstitucionalni index)

(Dependent variable: GDP per capita)

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =    414
Group variable (i): code              Number of groups =    29

R-sq:  within = 0.1927                Obs per group: min =    7
       between = 0.4226                avg =           14.3
       overall = 0.3327                max =           15

corr(u_i, Xb) = 0.2994                F(1,384)        =    91.66
                                       Prob > F         =    0.0000

-----+-----
      GDPPC |      Coef.   Std. Err.    t    P>|t|    [95% Conf. Interval]
-----+-----
      LnINST |    3755.71   392.2776    9.57  0.000    2984.429   4526.991
      _cons |   -969.3013  384.0221   -2.52  0.012   -1724.351  -214.2521
-----+-----
      sigma_u |  2044.3773
      sigma_e |  1479.6022
      rho    |  .65625291   (fraction of variance due to u_i)
-----+-----
F test that all u_i=0:    F(28, 384) =    25.98    Prob > F = 0.0000
```

Regression results 1.2: Institutions and economic performance (HFI index)

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =    289
Group variable (i): code              Number of groups =    27

R-sq:  within = 0.1029                Obs per group: min =    5
       between = 0.3306                avg =           10.7
       overall = 0.2582                max =           12

corr(u_i, Xb) = 0.3094                F(1,261)        =    29.94
                                       Prob > F         =    0.0000

-----+-----
      gdppc |      Coef.   Std. Err.    t    P>|t|    [95% Conf. Interval]
-----+-----
      lnHFI |    4180.625   763.9879    5.47  0.000    2676.261   5684.99
      _cons |   -13426.6   3029.823   -4.43  0.000   -19392.61  -7460.588
-----+-----
      sigma_u |  2554.2708
      sigma_e |  1512.0733
      rho    |  .74050022   (fraction of variance due to u_i)
-----+-----
F test that all u_i=0:    F(26, 261) =    28.62    Prob > F = 0.0000
```

Regression results 1.3: Institutions and economic performance (NIT index)

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =    186
Group variable (i): code              Number of groups =    28

R-sq:  within = 0.0238                Obs per group: min =    3
       between = 0.7091                avg =            6.6
       overall = 0.5911                max =            7

corr(u_i, Xb) = 0.4719                F(1,157)        =    3.82
                                       Prob > F         =    0.0524

-----+-----
      gdppc |      Coef.   Std. Err.    t    P>|t|    [95% Conf. Interval]
-----+-----
      lnNIT |   -4163.734   2130.351   -1.95  0.052   -8371.58   44.11238
      _cons |    9164.286   2822.43    3.25  0.001    3589.452   14739.12
-----+-----
      sigma_u |  1986.7857
      sigma_e |  1602.1892
      rho    |  .60594394   (fraction of variance due to u_i)
-----+-----
F test that all u_i=0:    F(27, 157) =    8.35    Prob > F = 0.0000
```

Appendix 5.

Rezultati u statičkom panel modelu

Random-effects GLS regression	Number of obs	=	338
Group variable (i): code	Number of groups	=	27
R-sq: within = 0.6456	Obs per group: min	=	8
between = 0.6355	avg	=	12.5
overall = 0.6083	max	=	13
Random effects u_i ~ Gaussian	Wald chi2(6)	=	568.95
corr(u_i, X) = 0 (assumed)	Prob > chi2	=	0.0000

gdppc1n	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
INST					
--	.5317862	.1337387	3.98	0.000	.2696632 .7939092
L1	.3306197	.0989657	3.34	0.001	.1366506 .5245889
BUDGET	.0164835	.0045286	3.64	0.000	.0076075 .0253594
INVESTM	.0065832	.0028253	2.33	0.020	.0010456 .0121207
FDI	-.0039573	.0043647	-0.91	0.365	-.0125119 .0045973
INFL	-5.14e-06	.0000178	-0.29	0.772	-.000004 .0000297
_cons	4.836706	.2155645	22.44	0.000	4.414207 5.259205
sigma_u	.53010796				
sigma_e	.25552911				
rho	.81145446	(fraction of variance due to u_i)			

Appendix 6.

Dinamički panel - „two-steps results“

Arellano-Bond dynamic panel-data estimation	Number of obs	=	240
Group variable (i): code	Number of groups	=	27
Time variable (t): year	Wald chi2(7)	=	14115.26
	Obs per group: min	=	7
	avg	=	8.888889
	max	=	9

Two-step results

D.gdppc1n	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
GDPPCLN					
LD	.8193361	.0258091	31.75	0.000	.7687511 .8699211
L2D	-.1109368	.0235219	-4.72	0.000	-.157039 -.0648347
INST5					
D1	.2512943	.0105915	23.73	0.000	.2305353 .2720532
INFL					
D1	-.0000848	.0000217	-3.91	0.000	-.0001273 -.0000423
BUDGET					
D1	.0102326	.0016727	6.12	0.000	.0069541 .0135111
FDI					
D1	-.0000881	.0006081	-0.14	0.885	-.0012799 .0011037
INVESTM					
D1	.0009822	.0006181	1.59	0.112	-.0002292 .0021936
_cons	.05392	.0020412	26.42	0.000	.0499192 .0579207

Warning: Arellano and Bond recommend using one-step results for inference on coefficients

Sargan test of over-identifying restrictions:
 chi2(70) = 25.66 Prob > chi2 = 1.0000

Arellano-Bond test that average autocovariance in residuals of order 1 is 0:
 H0: no autocorrelation z = -2.91 Pr > z = 0.0037

Arellano-Bond test that average autocovariance in residuals of order 2 is 0:
 H0: no autocorrelation z = -0.67 Pr > z = 0.5060

Appendix 6.1.

Dinamički panel za tranzicijske ekonomije 1992-2006 – “one-step results”

```
Arellano-Bond dynamic panel-data estimation      Number of obs   =      240
Group variable (i): code                        Number of groups =       27
                                                Wald chi2(7)    =     442.55
Time variable (t): year                        Obs per group: min =       7
                                                avg            =     8.888889
                                                max            =       9
```

One-step results

D.GDPPCLN	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
GDPPCLN					
LD.	.8075127	.0664493	12.15	0.000	.6772744 .937751
L2D.	-.1015713	.0488104	-2.08	0.037	-.1972379 -.0059047
INST5					
D1.	.2579362	.0374511	6.89	0.000	.1845333 .3313391
INFL					
D1.	-.0000811	.0000853	-0.95	0.342	-.0002483 .0000861
BUDGET					
D1.	.0106241	.003746	2.84	0.005	.0032821 .0179662
FDI					
D1.	-.0000701	.0023604	-0.03	0.976	-.0046964 .0045562
INVESTM					
D1.	.0007161	.0020369	0.35	0.725	-.0032762 .0047084
_cons	.0546407	.0059505	9.18	0.000	.0429779 .0663034

Sargan test of over-identifying restrictions:

chi2(70) = 114.58 Prob > chi2 = 0.0006

Arellano-Bond test that average autocovariance in residuals of order 1 is 0:

H0: no autocorrelation z = -5.49 Pr > z = 0.0000

Arellano-Bond test that average autocovariance in residuals of order 2 is 0:

H0: no autocorrelation z = -0.90 Pr > z = 0.3671

Appendix 7.1

Logit panel model za tranzicijske ekonomije

```

Random-effects logistic regression                Number of obs   =    157
Group variable (i): code                       Number of groups =     27

Random effects u_i ~ Gaussian                  Obs per group: min =     1
                                                avg   =     5.8
                                                max   =     6

Log likelihood = -20.701885                    Wald chi2(6)    =    21.98
                                                Prob > chi2     =    0.0012
    
```

EU	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	

INST						
L5	7.417589	3.193307	2.32	0.020	1.158822	13.67636
GDPPC	.0005782	.000416	1.39	0.165	-.0002372	.0013935
INFLAT	.0175717	.0472862	0.37	0.710	-.0751076	.110251
BUDGET	-.0936925	.2423535	-0.39	0.699	-.5686967	.3813117
INTEREST	-.0011292	.0912482	-0.01	0.990	-.1799724	.177714
EXTDEBT	-.02354	.0327253	-0.72	0.472	-.0876804	.0406004
_cons	-23.69343	9.258681	-2.56	0.010	-41.84011	-5.546749

/lnsig2u	2.232666	.3922871			1.463797	3.001534

sigma_u	3.053636	.5989509			2.079024	4.485129
rho	.7392007	.0756263			.5678169	.8594449

Likelihood-ratio test of rho=0: chibar2(01) = 44.60 Prob >= chibar2 = 0.000

Marginal effects after xtlogit

y = Linear prediction (predict)
= -1.9427503

variable	dy/dx	Std. Err.	z	P> z	[95% C.I.]		X

L5.INST	7.417589	3.19331	2.32	0.020	1.15882	13.6764	2.79687
GDPPC	.0005782	.00042	1.39	0.165	-.000237	.001394	3356.54
INFLAT	.0175717	.04729	0.37	0.710	-.075108	.110251	11.2906
BUDGET	-.0936925	.24235	-0.39	0.699	-.568697	.381312	-2.30408
INTEREST	-.0011292	.09125	-0.01	0.990	-.179972	.177714	17.6709
EXTDEBT	-.02354	.03273	-0.72	0.472	-.08768	.0406	56.511

Appendix 7.2

Prosječne vrijednosti varijabli od interesa za relevantne zemlje

ALBANIA

Mean estimation		Number of obs = 6		
	Mean	Std. Err.	[95% Conf. Interval]	
INST	2.936328	.0201513	2.884528	2.988129
GDPPC	1809.667	254.5132	1155.42	2463.914
INFLAT	3.993333	.4308261	2.88586	5.100807
BUDGET	-6.316808	.9395702	-8.73205	-3.901566
INTEREST	14.31167	1.535989	10.36328	18.26005
EXTDEBT	27.65711	3.566785	18.4884	36.82582

BIH

Mean estimation		Number of obs = 6		
	Mean	Std. Err.	[95% Conf. Interval]	
INST	2.412057	.0693179	2.23387	2.590245
GDPPC	1944	220.9401	1376.055	2511.945
INFLAT	5.315	2.664627	-1.534642	12.16464
BUDGET	-3.020922	1.313054	-6.396234	.3543896
INTEREST	15.09333	3.247744	6.744743	23.44192
EXTDEBT	55.00108	1.311983	51.62852	58.37364

CROATIA

Mean estimation		Number of obs = 6		
	Mean	Std. Err.	[95% Conf. Interval]	
INST	3.423516	.0353527	3.332639	3.514393
GDPPC	6386	713.8746	4550.927	8221.073
INFLAT	3.806667	.2233781	3.232455	4.380878
BUDGET	-5.707309	.5473173	-7.114232	-4.300385
INTEREST	10.61124	.3268986	9.770924	11.45156
EXTDEBT	68.99167	4.9281	56.32358	81.65975

MACEDONIA

Mean estimation		Number of obs = 6		
	Mean	Std. Err.	[95% Conf. Interval]	
INST	3.009453	.0289368	2.935069	3.083838
GDPPC	2203.167	195.4305	1700.796	2705.537
INFLAT	3.318333	1.111562	.4609729	6.175694
BUDGET	-1.413186	1.483691	-5.227135	2.400763
INTEREST	15.74606	1.350103	12.27551	19.21661
EXTDEBT	41.48751	.8589593	39.27949	43.69554

	COEFF. (C)	BIH (V)	BIH (V*C)	CRO (V)	CRO (V*C)	MAC (V)	MAC (V*C)	ALB (V)	ALB (V*C)
CONS	-23.6930	1.0000	-23.6930	1.0000	-23.6930	1.0000	-23.6930	1.0000	-23.6930
INST	7.4170	2.4120	17.8898	3.4230	25.3884	3.0095	22.3215	2.9360	21.7763
GDPPC	0.0006	1944.0	1.1236	6386.0	3.6911	2203.1	1.2734	1809.0	1.0456
INFLAT	0.0175	5.3150	0.0930	3.8000	0.0665	3.3183	0.0581	3.9930	0.0699
BUDGET	-0.0936	-3.0200	0.2827	-5.7070	0.5342	-1.4130	0.1323	-6.3170	0.5913
EXTDEBT	-0.0235	55.010	-1.2927	68.991	-1.6213	41.487	-0.9749	27.657	-0.6499
INTEREST	-0.0011	15.0010	-0.0165	10.611	-0.0117	15.740	-0.0173	14.3110	-0.0157
Zbir V*C			-5.6131		4.3542		-0.9000		-0.8756
Antilog (A)			0.0036		77.8056		0.4066		0.4166
Vjerovatnoća (A/1+A)			0.0036		0.9873		0.2890		0.2941

Tabela:
Vjerovatnoće za pristupanje
EU za relevantne tranzicijske
zemlje

Appendix 8.

Projekcija tri scenarija rasta GDP-a po stanovniku u BiH za razdoblje 2006-2015

Growth	2006	2007	...	2012	2013	2114	2015	CUMULATIVE PROBABILITY IN 2005
GDPPC 6%	1944	2060.64	...	2757.60	2923.05	3098.44	3284.34	-
INST 1%	2.412	2.412	2.412	2.412	2.412	2.412	1%
INST 2%	2.460	2.5094	2.770	2.8260	2.882	2.9402	30%
INST 5%	2.412	2.5326	...	3.232311	3.393926	3.56362	3.741804	99%

Appendix 9.

Rezultati Logit modela sa institucijama u tekućem razdoblju i članicama i SAP

```

Random-effects logistic regression              Number of obs   =    148
Group variable (i): code                     Number of groups =    14
Random effects u_i ~ Gaussian                Obs per group:  min =     6
                                                avg   =    10.6
                                                max   =     11
                                                Wald chi2(6)    =     6.80
                                                Prob > chi2    =    0.3396

Log likelihood = -9.5536337

-----+-----
      EU |      Coef.   Std. Err.      z    P>|z|    [95% Conf. Interval]
-----+-----
      INST |   46.51753   21.41553     2.17  0.030   4.543875   88.49119
      GDPPC |   .0001303   .000419     0.31  0.756  -0.0006909   .0009515
      BUDGET |   .06026     .4417975     0.14  0.892  -0.8056472   .9261672
      EXTDEBT |  -0.3898655   .186922     -2.09  0.037  -0.7562259  -0.023505
      INFLAT |   .0337684   .0201277     1.68  0.093  -0.0056811   .0732179
      INTEREST |  -0.0367228   .0998621    -0.37  0.713  -0.2324489   .1590034
      _cons |  -132.5957    60.23025    -2.20  0.028  -250.6448   -14.54655
-----+-----
      /lnsig2u |   2.044857   .5615666                .9442067   3.145507
-----+-----
      sigma_u |   2.779938   .7805601                1.603363   4.819903
      rho |   .7014076   .1176117                .4386505   .8759539
-----+-----
Likelihood-ratio test of rho=0:  chibar2(01) =    20.01 Prob >= chibar2 = 0.000

```


Appendix 10.

Rezultati u koji uzimaju u obzir promjene u kvalitetu institucija tokom razdoblja od 8 godina i relevantnim zemljama u uzorku (tj. članice i SAP)

```

Random-effects logistic regression          Number of obs   =      84
Group variable (i): code                  Number of groups =     14
Random effects u_i ~ Gaussian              Obs per group: min =      6
                                           avg   =     6.0
                                           max   =      6
                                           Wald chi2(6)    =     9.08
                                           Prob > chi2     =    0.1690
Log likelihood = -12.2451
-----+-----
      EU |      Coef.   Std. Err.      z    P>|z|    [95% Conf. Interval]
-----+-----
      INST8 |  5.141099  2.914338    1.76 0.078  -.5708988  10.8531
      GDPPC |   .001786   .0007389     2.42  0.016   .0003378   .0032342
      BUDGET |  -.1367836  .3276626    -0.42  0.676   -.7789904   .5054233
      EXTDEBT | -.0948889   .0796189    -1.19  0.233   -.250939   .0611612
      INFLATION | .1984443   .3535973     0.56  0.575   -.4945937   .8914824
      INTEREST | -.500711   .3094924    -1.62  0.106   -1.107305   .1058829
      _cons | -1.503896  5.643744    -0.27  0.790   -12.56543   9.557639
-----+-----
      /lnsig2u |  2.150756   .4848154                1.200535   3.100977
-----+-----
      sigma_u |  2.931101   .7105215                1.822607   4.713772
      rho |   .7231035   .0970721                .502422   .8710337
-----+-----
Likelihood-ratio test of rho=0: chibar2(01) =    27.90 Prob >= chibar2 = 0.000

```


Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijedjenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 38 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.